

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1904 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom uppsatser i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade meddelanden från hithörande områden. Därjämte skola i öfversiktlig form refereras viktigare prejudikat m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i December 1903.

P. Fahlbeck.

fås genom hvarje mattaffär.

Linoleumfabriken, Porshaga.

meddelar hvar PORSHAGA LINOLEUM
kan erhållas.

Gynna svensk industri!

Engelsk och svensk parlamentarism.

Af

Professor **Pontus Fahlbeck.**

Andra artikeln.

I.

Den dualistiska parlamentarismen.

Uti föregående artikel (h. 1) tecknades den engelska parlamentarismen, den mest kända utaf folksuveränitetens statsformer i nutiden. Såsom där utlades, är denna dock icke den enda typ af folkvälde, som utvecklingen aflat. Parlamentarismen, såsom jag betecknat den moderna demokratien till skillnad från äldres tiders demokrati utan representation, uppträder äfven i annan gestalt — den amerikanska eller den svenska samt den schweiziska. Den sistnämnda lämnar jag till en annan gång för att nu söka i korthet beskrifva den förra i dess båda enda representanter, Förenta Staterna och Sverige.

För den uti författningarnes mekanism oinvigde torde det förefalla orimligt att, som här skett, sammanföra till en typ två till det yttre så olika statsväsen som en federativ republik och en ärftlig monarki samt vidare att karakterisera den senare som en form af folksuveränitet. Ser man likväl ej endast till det yttre, så finner man snart riktigheten af detta betraktelsesätt så i ena som andra afseendet. Det blir den följande framställningen

förbehållet att i enskildheter visa detta. Här må likväl inledningsvis såväl de stora i ögonen fallande olikheterna som de allmänna gemensamma dragen något beröras. Bland olikheterna märkes i främsta rummet, att Förenta Staterna är en förbundsstat, Sverige en enhetsstat. Denna verkliga radikala åtskillnad gäller emellertid ej statskicket, d. v. s. den egentliga författningen, utan *statsarten*. Staterna kunna nämligen, oafsedt sina författningar i öfrigt, delas uti skilda slag eller arter, allt eftersom de äro enhetsstater eller förbundsstater eller statsförbund. Denna olikhet mellan de båda ifrågavarande staterna återspeglar sig framför allt uti statsverksamhetens olika omfång, men återverkar blott föga på författningens byggnad (såsom i fråga om den öfre kammarens sammansättning i Förenta Staterna) och lämnar dess inre väsen och sätt att funktionera ganska oberörda. Vi kunna därför alldeles förbigå den.

Den stora i författningen liggande olikheten rör statschefen och hans ställning. I ena fallet är denne en på tid vald ansvarig president, i andra en oansvarig ärftlig konung. Denna olikhet, hvilken faller alla i ögonen, torde vara orsaken till, att man så litet eller rättare alls intet beaktat den genomgående öfverensstämmelse, som denna olikhet till trots förefinnes mellan Förenta Staternas och Sveriges författningar. Den förre lefver under enkla yttre förhållanden, medan den senare omgifves af »royauténs imposanta emblem» — en omständighet, som i förening med valprincipen gör det politiska lifvet och de politiska sederna alldeles olikartade i Förenta Staterna. Men detta inverkar jämförelsevis litet på själfva författningen. Endast olikheten i afseende på ansvaret lämnar djupa spår efter sig. Dock återfinnas äfven de mera uti författningens konstruktiva delar än i dess lif och sätt att funktionera, såsom vi senare få se. — En annan för alla synlig olikhet mellan de båda författningarna följer af deras olika ursprung och historia. I ena fallet framgår författningen efter en lång och innehållsrik utveckling ur den konstitutionella monarkien, visserligen under en våldsam reaktion mot denna och dess afläggare, Förenings- och Säkerhetsakten af 1789, men dock genom en väl afvägd utskiftning utaf de däri ingående elementen, folkmakt och konungamakt. Därvid stannar, såsom lätt förklar-

ligt är, ett och annat spår af äldre tiders statsskick kvar, t. ex. uti ministärens ställning och befogenhet. I det andra fallet åter växer författningen plötsligen fram under stridens larm såsom ett i allo fullfärdigt uttryck för folksuveräniteten. Likväl står äfven Förenta Staternas författning i nära andlig släktskap med den konstitutionella monarkien, såsom vi strax skola få se. Dessa nu antydda stora yttre olikheter så väl som de mindre, hvilka här och hvar förekomma, förhindra sålunda icke, att den unga republikens författning och Sveriges gamla monarki på grund af inre väsenslikhet måste hänföras till en och samma författningstyp, *den dualistiska parlamentarismen*, såsom jag ofvan kallat den.

Den springande punkten uti hvarje författning, hvaraf dess hela karaktär och typ beror, är den: huru och af hvem bildas statsviljan? Uti samtliga parlamentariska författningar sker detta genom organ, antingen för tillfället utsedda af folket eller en gång för alla af det därtill bestämda. Men allt eftersom dessa omedelbara statsorgan äro öfvervägande ett eller två eller tre, får man skilda typer däraf. Uti den engelska parlamentarismen är afgörandet odeladt förlagdt hos parlamentet och kabinettet, betraktade som ett. Mellan dem kan nämligen aldrig råda ett motsatsförhållande, utan måste de städse stå i samklang med hvarandra — tillfälliga störningar aflägsnas ögonblickligen genom kabinettsskifte eller parlamentsupplösning — hvadan de i detta sammanhang måste uppfattas som ett enda statsorgan, huru sedan mellan dem inbördes rollerna äro fördelade. Uti Schweiz har man utom det fasta regeringskollegiet och representationen sökt medelst referendum göra äfven själfva folket till ett beslutande statsorgan och därigenom fått tre sådana, ehuru visserligen mycket olikvärdiga. I Förenta Staterna och Sverige åter råder den dualistiska parlamentarismen, uti hvilken statsmakten är principiellt och faktiskt delad på två skilda organ, statschefen och folkrepresentationen, med bestämd afsikt, å ena sidan att de båda statsmakterna skola vara jämbördiga i makt och inflytande, å andra att såväl delningen som jämbördigheten skola strängt upprätthållas. Som härpå hela typen beror, samla sig de för densamma karakteristiska dragen uti det sätt, hvarpå delningen verkställts

och sedan upprätthålles. Det förra har skett på något olika sätt i de båda länderna. I Förenta Staterna har man till grund för densamma lagt den logiska delningen i statsfunktioner, styrande och lagstiftande — den dömande står här som öfver allt i nutiden trots den politiska funktion, som domstolarne utöfva i Förenta Staterna, utanför det egentliga statslifvet — utan att dock absolut fasthålla vid nämnda delningsgrund, i sig själf för öfrigt en omöjlighet. I Sverige afser åter maktfördelningen mellan konung och riksdag en delning af själfva de nämnda funktionerna, (den styrande och den lagstiftande), så långt sådant öfver hufvud varit möjligt. På detta sätt har författningen uppdragit för hvardera statsmakten sitt särskilda område med noga bestämda gränser, inom hvilka de ha att bestämma statsviljan dels hvar för sig — så mestadels i Förenta Staterna — dels ock samfällt — så mycket i Sverige — hvarvid som sagdt så vidt möjligt likställighet eller lika makt tillförsäkrats hvardera.

Den nu berörda delningen af statsmakten mellan de båda omedelbara organen, statschefen och folkrepresentationen, skulle emellertid icke länge äga bestånd, därest ej annat funnes till stöd för densamma än några paragrafer i grundlagarne. Den talrika mångfrestande folkmakten skulle snart underlägga sig den andra, om ej delningen förts vidare till den förra själf. Representationens fördelning på två fullt likställda, men på olika sätt sammansatta kamrar är den andra och kanske viktigaste betingelsen för denna författningstyps bestånd. Ty den är i sista hand det allt upprätthållande stödet. Maktens delning, som är dessa författnings grundprincip, måste fortsättas utöfver de båda statsmakterna till den större och ursprungliga utaf dem, folkrepresentationen. De två eller, såsom det före 1866 var i Sverige, flera likvärdiga kamrarne äro det andra stora draget, hvarigenom denna författningstyp så i grunden skiljer sig från den engelska, för hvilken återenkamarsystemet är lika grundläggande och nödvändigt.

Bäst fattar man för öfrigt den dualistiska parlamentarismens egenart genom att sammanställa den med det andra slaget af parlamentarism, den sistnämnda, engelska. Ehuru båda äro uttryck för folksuveränitetens princip, skilja de sig oerhördt i fråga om sättet för dess förverkligande. Den slående motsatsen är: i

ena fallet maktens koncentration i en hand, i andra dess fördelning på två. Medan enligt den ena typen statsviljan bestämmes endast af ett statsorgan, parlamentet och det därtill hörande kabinettet, är den uti den andra principiellt fördelad på två, statschefen och representationen. Vidare härskar i ena fallet enkammar-systemet, om ock som oftast med en andra kammare vid sidan om sig som dekoration, i det andra däremot systemet med två kamrar, men med full likvärdighet för hvardera kammaren, äfven om de i afseende på funktioner kunna förete någon skiljaktighet. Slutligen intager ministären en helt olika ställning uti den ena och i den andra typen. I den engelska är han eller bör han vara statslivets medelpunkt och hjärta, innehafvaren af all regeringsmakt och desslikes ledare af parlamentets beslut i lagstiftning och beskattning. I den svensk-amerikanska typen åter är ministären oförmögen af all själfständig verksamhet samt utgör endast ett verkställande organ eller, såsom i Sverige, därjämte en mellanhand mellan de båda verkliga statsmakterna, konungen och riksdagen. Dessa båda innehafva ensamma all beslutande rätt, hvilken den senare utöfvar med tillhjälp af ett starkt utveckladt utskottsväsen. Se där de stora skarpt framträdande olikheterna mellan de båda typerna, den enhetliga kabinettsparlamentarismen eller, såsom den ock kan kallas, flertalsstyret och den dualistiska parlamentarismen.

Så olika dessa båda slag af parlamentarism äro, så hafva de dock ett och samma ursprung, den konstitutionella monarkien. Men utvecklingen har följt olika linjer. Medan i England de motsatser, som denna monarki bär inom sig, upphäfts, i det att folkmakten helt och hållet underlagt sig furstemakten, ha i Sverige och Förenta Staterna desamma fixerats. Hvad Sverige beträffar, är detta själfklart och behöfver ej vidare utläggas. Beträffande Förenta Staterna åter ser man icke utan vidare ett sådant skyldskap. Och likväl är det så. Ty när de engelska kolonierna gingo att 1778 och 1787 upprätta en stat och en författning, så fanns blott ett statsväsen, som de närmare kände och kunde följa — Englands konstitutionella monarki. Så egendomligt det kan synas, är det ock denna, som stått som förebild för WASHINGTON, HAMILTON och alla de andra statsgrundläggarna. Men

visserligen ha de följt den så, som den omedelbart tedde sig för deras ögon, och såsom den af BLACKSTONE och kanske ännu mer af MONTESQUIEU framställdes. Konungamakten tycktes då ännu vara en själfständig makt i staten; likaså framstod öfverhuset som i det stora hela likvärdigt med det undre huset. Blackstones trilogi *King, Commons and Lords* såsom de tre maktfaktorerna i Englands statslif syntes fullt reell. Kabinettet, som icke omtalas uti *Common Law* eller äger någon slags officiel existens, förblef fullständigt obeaktadt. Vi, som sett den följande utvecklingen och i dess ljus betrakta det förflutna, veta väl, att denna jämvikt mellan konungamakt och parlament och inom detta mellan öfver- och underhus redan vid den tiden var blott skenbar. Men dåtidens amerikaner sågo ej det. Därför efterbildade de, naturligen med nödiga modifikationer, denna engelska författning. I stället för den ärftlige monarken sattes en vald, ansvarig president — det är jämte Senatens sammansättning den stora nyheten, som de yttre förhållandena och den historiska situationen nödvändiggjorde. Att han utrustades blott med suspensivt veto, var snarare ett återställande af den konstitutionella monarkiens princip än motsatsen, ty det veto, som Englands monark ägde, hade redan då faktiskt förlorat sin kraft, medan de villkor, som uppställdes för att ett kongressens beslut skulle blifva lag emot den nye statschefens veto, gjorde detta högst verksamt. Sammalunda upptogs visserligen den engelska principen, att alla budgetfrågor skulle först framläggas uti och behandlas af det nedre huset, men den allt behärskande grundtanken om statsmakternas likvärdighet betog nämnda bestämmelse all kraft och verkan. Ty hvad som framför allt fastslogs, var grundsatsen om de båda statsmakternas, presidentens och kongressens, och vidare inom denne om de båda husens absoluta själfständighet och maktfullkomlighet hvar inom sitt område. Det är *King, Commons and Lords*, sedda med den tidens ögon, som omplanterats i det fria Amerikas jord. Och härvid kommo teori och bestämd afsikt de historiska iakttagelserna till hjälp.

Detta är nämligen det märkvärdiga med såväl den amerikanska författningen af 1787 som den svenska af 1809, att utom och jämte historiska förebilder och erfarenheter en klart medveten

afsikt stått fadder till desamma. I Amerika var det läran om de tre statsfunktionerna, men kanske ännu mer om statsmakternas kontroll och begränsning af hvarandra, som besjälade dess statsmän. Därför ordnades de fullt oberoende hvar inom sitt område, men tillika så att de inhördes förhindrade alla öfvergrepp och befarade maktförskjutningar till förmån för den ena eller den andra. I Sverige åter, där man inhöstat bittra frukter lika mycket af en allsvåldig riksdag som af en enväldig furstemakt, sökte man bereda full jämvikt mellan båda på delvis annat sätt. Men i båda fallen är den medvetna afsikten densamma: *att förhindra envælde med däraf följande förtryck*. Det är frihetens gudinna, som man kallat till råds vid dessa författningars uppbyggande. Ty friheten är alltid i fara, där makten ligger odelad i en hand, vare sig en folkförsamlings eller en monarks. Englands enastående exempel jäfvar icke denna sats, ty de båda likvärdiga regeringspartierna vålla här en växling och därigenom en moderation i maktens utöfning, som intet annat land med odelad statsmakt känt eller kan känna.

II.

Förenta Staterna.

Liksom öfriga moderna stater har Förenta Staterna en skrifven författning, men i olikhet med andra sådana har den amerikanska förblifvit nästan oförändrad allt sedan sin tillkomst 1787. De inalles 15 *amendements*, som tillagts, däraf 12 redan få år efter Unionens ingående, äro mestadels ej annat än närmare utläggningar af de i den ursprungliga texten uttalade grundsatserna. Till en del beror detta på författningens karaktär af förbundsförfattning med dess få statsuppgifter samt de allmänna ordalag, hvari flertalet stadganden äro hållna; men lika mycket skyllas denna stabilitet de svårigheter, man upprest mot en ändring af densamma, samt den stora vördnad, hvarmed den kanske icke minst af sistnämnda grund betraktas af amerikanarne själfva. Trots nu berörda oföränderlighet i den skrifna konstitutionen må man likväl icke föreställa sig, att allt stått stilla i

Unionens statsväsen. Men förändringarna gälla icke så mycket institutionerna som deras sätt att funktionera och det politiska lifvet. Starkast framträda de uti det sociala grundlaget för det sistnämnda — *partibildningen och partiernas uppgifter.*

Partibildningen i Förenta Staterna påminner till det yttre om Englands berömda partiväsen. Två jämnstarka partier stå emot hvarandra; republikaner och demokrater, såsom de nu heta, täflande på alla punkter om öfvervikten i det offentliga lifvet och i närvarande stund kämpande endast härom. Det är ju alldeles som i England; och likväl finnes knappt två partiväsen mera olikartade än dessa. Partierna i F. St. gå tillbaka till motsatsen emellan staterna och helstaten vid dennes bildande. Antifederalisterna ville framför allt bevara staternas själfständighet, medan federalisterna höllo på unionen. Till denna motsats sällade sig mycket snart intresse-motsatsen mellan den slafhållande södern, som var frihandelsvänlig, och de norra staterna, som förbjödo slafveriet och för sin uppväxande industri önskade skydd. Dessa motsatser, som till sist hotade att spränga unionen, utplånades emellertid i den världshistoriska kris, som år 1861 och följande år räddade den förra. Under denna kris begrofs i blod icke blott den gamla antifederalismen, utan äfven de nämnda stora ekonomiska motsatserna. Visserligen hänger en del sådana alltjämt kvar vid den nuvarande partigrupperingen; men de äro af underordnad betydelse och mest att betrakta som skyltar och lockbeten för att fånga massorna. Partimotsatsen åsyftar nu i första hand öfvervikten uti det offentliga lifvet eller, närmare bestämdt, *valen*. Men om så är, äro då ej dessa amerikanska partier att likställa med de engelska, konservativa och liberala? För ingen del. De senare äro regeringspartier, de förra ej. Blott uti kommunerna, ty ända dit sträcka de sig, äro de amerikanska partierna städse styrande, men eljest äro de endast valpartier. Såväl uti de enskilda staterna, som ännu mer uti unionen är en regering af och genom ett parti om icke en omöjlighet, dock sällsynt och framför allt en af författningen ej afsedd tillfällighet. Den är detta först och främst, när ej sällan hvardera partiet har majoritet i hvart sitt af representationens båda hus eller guvernören och presidenten är af ett annat parti än majoriteten

i kongress och representation. Men isynnerhet förhindras en partiregering efter engelskt mönster af den maktens delning på skilda händer, som är den amerikanska författningens a och o.

Likväl äro de amerikanska partierna författningspartier i den mening, att de äro af författningen framkallade och för den nödvändiga. Ty oafsedt valprincipens tillämpning i de enskilda staterna på alla punkter af det offentliga lifvet, bjuder förbunds författningen, att president skall väljas hvart fjärde år. Denna bestämmelse är den fasta grunden till det amerikanska partiväsendet. Den skymdes för en tid af andra orsaker för partibildning, men dem har utvecklingen sopat bort för att låta den förra så mycket klarare framträda. Ty huru eljest välja president? Författningen säger intet närmare därom, endast att valet skall ske medels indirekta val af staternas befolkning. Till en början skedde därför valet olika uti de särskilda staterna, under det att nominerandet af kandidat utgick från Washington utaf där församlade kongressmän. Men redan 1812 vägrade Newyork att följa den från Washington gifna anvisningen och 1824 upphörde denna metod för kandidatnomineringen för att ersättas af den nu rådande. Samtidigt öfvergick man allmänt till den nu öfliga ordningen för val af elektorer medels listval inom de särskilda staterna i förening med imperativt mandat för de valde, så att desse obrottsligt rösta på den kandidat, som partiledningen för hela unionen uppställt. Men denna ordning, utan hvilken i närvarande stund och med författningens bestämmelse om val direkt genom folket det vore nästan omöjligt att utse president, kräfver en ofantlig apparat, som äfven efterhand utvecklats till den nu bestående organisationen med *Bosses*, *conventions* och *committees* från den minsta kommun börjandes till de särskilda staterna och slutligen hela unionen. Det är för att fullgöra det i författningen föreskrifna valet af president, som partierna måst organisera sig så, som skett. Detta är deras djupa i författningen grundade raison d'être och uppgift.

Men, kan man fråga, huru är det möjligt, att en så beskaffad rent statsrättslig uppgift kan gifva ett partiväsen en sådan omfattning och låta det tränga så djupt ned i folket, som fallet är i F. St.? Den höggradiga feber, som likt en intermittert

frossa bemäktigar sig hela nationen de år, då valet till Hvita huset skall ske, liksom de ofantliga ansträngningar, som därvid å båda sidor göras, visa bättre än valsiffrorna själfva, att partiväsendet har mycket djupa rötter. Förklaringen härtill ligger uti de rent personliga och enskilda intressen, som hängt sig på valen. *The spoils belongs to the viktör*, bytet tillhör segraren, lyder det bevingade ordet af senator Marcy, hvilket af president Jackson år 1829 upphöjdes till lösen för den främsta af de funktioner, som författningen tilldelar folket. *The spoils* — det är ämbetena, som det segrande partiet bemäktigar sig, och med dem förvaltning och rättskipning, skatter och kassor. Härvid hafva tvenne omständigheter framför andra medverkat: »*the rotation*» samt den allmänna rösträtten. Unjionsförfattningen säger intet om, att ämbetena skola skifta innehafvare med valet af ny president. Intill Jacksons tid var det ock vanligt, att det stora flertalet ämbetsmän sutto i orubbadt bo från president till president. Men denne demogogiskt anlagde advokat och general proklamerade principen om *the rotation* såsom den rätta demokratiska grundsatsen. Från förbundsörfattningen gick den sedan allmänt öfver till staterna och kommunerna. Ämbetena skola byta innehafvare, för att allt flere må få åtnjuta därmed förbundna fördelar — så tänker och handlar man i denna moderna demokrati, som för öfver två tusen år sedan i det gamla Grekland. Blef detta partiernas lockbete och kitt, så skänkte rösträttens utvidgande desamma det nödiga valmanskapet. Det blef en täflan mellan partierna att få massorna med sig, därför, men icke af några ideella skäl, infördes under åren 1830—1850 i de flesta stater allmän rösträtt.

Det är nu antydda förhållanden, som låtit partiväsendet gå ned till botten af samhället, samt påtryckt det politiska lifvet i F. St. dess nuvarande prägel. Många försök hafva gjorts att få till stånd en *Civil service reform*, särskildt genom den s. k. *Pendleton act* af 1883. Intet i författningsväg hindrar, att åtminstone unionens alla ämbetsmän i likhet med dess domare blefve sittande, sålänge de förmådde rätt sköta tjänsten; men de stora väljareskaror, som den allmänna rösträtten satt på fötter, och som till god del lefva på detta system, skola aldrig tillåta,

att det öfvergifves. Och som författningens bestämmelse om val af president nödvändiggör en fast valorganisation, så lär det nuvarande partiväsendet, med däraf följande seder och oseder, blifva bestående. Det är emellertid detta, som skämmer det offentliga lifvet i F. St. och skänker dem den uslaste administration, som kanske något nutida folk äger. Det är ock det, som sticker så hjärt af mot europeiska förhållanden, framför allt svenska, och därigenom skymmer de likheter uti byggnad, som i öfrigt finnas mellan unionsförfattningen och Sveriges författning.

De institutioner, som utgöra den fasta stommen uti F. St:s statskick äro *presidenten-statschefen* samt *kongressen i dess båda hus*. Förbundsdomstolarna, som likväl spela en politisk roll uti F. St:s författning, kunna vi i förevarande framställning lämna åsido. Mellan dessa institutioner eller statsmakter — för att använda ett känt svenskt uttryck — är makten fördelad på följande sätt. Presidenten har hela den exekutiva makten, med den inskränkning allénast, att tillsättning af de högre ämbetena fordrar senatens godkännande likaså afslutande af fördrag med främmande makter, medan kongressen i sin helhet besluter om krig. Han har vidare obegränsad rätt att afskeda alla ämbetsmän utom domare samt befäller öfver här och flotta. Denna makt utöfvar han vidare ensam utan delning med sina ministrar, hvilka äro hans tjänare och förtroendemän, icke kongressens. Han bär därför ensam ansvaret för regeringens handlingar. Här-till inskränker sig den amerikanske statschefens positiva befogenheter. Han har således intet som helst initiativ i lag- eller beskattningsfrågor. Han kan visserligen utfärda budskap till kongressen med framställning af hans åsikt angående den eller den angelägenheten. Men dessa föranleda ingen åtgärd å kongressens sida; ja, den behöfver ej ens ta notis om dem. Däremot har presidenten en negativ befogenhet af största betydelse uti det öppna eller tysta veto, som han kan sätta emot alla kongressens beslut, alltså icke blott mot vanliga lagar utan äfven mot beslut om tullar och skatter liksom beträffande alla utgifter. Visserligen har det öppna vetot blott sällan nyttjats, men användningen af det tysta vetot, d. v. s. underlåtenhet att godkänna kongressens

beslut under de tio sista dagarna af dess sammanvaro är synnerligen vanlig.

Samma utslutande befogenhet, som presidenten har på den styrande maktens område, densamma besitter kongressen i fråga om lagstiftning och beskattning. Äfven den eljest statschefen eller regeringen tillkommande rätten att utfärda förordningar för tillämpningen af allmänna lagar utöfvar kongressen genom att själf i minsta detalj bestämma, huru därvid skall tillgå. Någon direkt inverkan på regeringen och dess ledning af inre angelägenheter kan kongressen dock icke utöfva. Presidenten kan härutinnan drifva en politik, som denne icke gillar. Icke heller kan kongressen genom skrivelser påtvinga regeringen uppdrag att utföra eller anvisningar att följa. Endast i fråga om utrikes angelägenheter samt de högre ämbetenas besättande äger kongressen genom senaten direkt inflytande på den styrande makten. Naturligen utöfvar den vidare en noggrann kontroll öfver räkenskaper och förvaltning, men ingen protokollsgranskning förekommer. Slutligen har kongressen makten att ställa presidenten själf till ansvar, i det att representanternas hus anklagar inför senaten som domare — en makt, som dock endast genom sin återverkan på författningens öfriga delar, särskildt ministärens ställning, har betydelse. I och för sig och som rättsmedel kan den förliknas vid en hundra-tons-kanon, hvilken för sin ohandterlighet aldrig kommer till användning, säger BRYCE. Den enda gång, man försökt detta medel (mot Johnson 1868), blef det också utan verkan, i det att den behöfliga majoriteten för fällande icke uppnåddes.

För att utföra nu angifna funktioner hafva husen hvartdera för sig organiserat sig uti utskott. Dessa utskott äro ofantligt talrika — i representanternas hus f. n. några och femtio, i senaten några och fyrtio — och ha faktiskt öfvertagit största delen af husens makt och myndighet. »Vårt land regeras af ordförandena i utskotten», säger en författare (WILSON). Säkert är, att kongressen styres helt och hållet af dem. I representanternas hus är denna makt ytterligare koncentrerad hos talmannen, som där ensam tillsätter utskotten liksom deras ordförande och därjämte leder husets arbete. Talmannen i representanternas hus är näst presidenten den mäktigaste mannen i landet, bruka därför

amerikanarne säga. Han är städse en af sitt partis främste män och handlar uteslutande som partiman, därigenom tillförsäkrande sina meningsfränder bestämmanderätten i allt. Som emellertid majoriteten kan vara af annat parti i det andra huset och makten är delad, så uppstår ingen majoritetsstyrelse. Egendomligt kan synas, att öfver hufvud majoriteten kan vara olika i de båda husen, då samme väljare i ena fallet direkt (till representanternas hus) i andra indirekt (till senaten) utse representanter. Men förklaringen härtill är att söka dels uti det olika antalet representanter, som från staterna skickas till det nedre huset, medan alla till det öfre sända två hvar, och vidare uti legislaturperiodens olika längd för hvardera huset (respektive två och sex år).

De båda husen äro principiellt likställda, likväl så att hvardera har sina företrädesrättigheter framför det andra, senaten att begränsa presidentens makt i fråga om utnämningarna och utrikes angelägenheter, representanternas hus att väcka frågor om bevillningar och anslag samt att först behandla budgeten. Enligt europeiska föreställningar hämtade från den engelska parlamentarismen, borde sistnämnda rättighet tillförsäkra det nedre huset ett afgörande inflytande i kongressen. Men så har det ej gått. Gemensam votering förekommer ej, hvadan de båda husens olika medlemsantal (f. n. har senaten 90, repres. hus 357) intet betyder. Ej heller finnas gemensamma utskott, utan när senaten, såsom alltid är fallet, vidtagit ändringar i den från det nedre huset kommande budgeten, och det senare, såsom likaledes alltid är fallet, förkastar dessa utan att ens behandla dem, så tillsättes en kommitté af tre från hvardera huset. Dessa utarbäta en öfverenskommelse, som nu underställes de båda husen för att af dem en bloc antagas eller förkastas. Sker emot vanligheten det senare, tillsättes ånyo en likadan kommitté; men nu äro husen så godt som tvungna att bifalla i följd af bristande tid för vidare underhandlingar. Vid allt detta segrar senatens mening nästan undantagslöst. Såväl denna omständighet som dess andra förrättigheter ha flyttat maktens tyngdpunkt i kongressen afgjordt öfver på det mindre husets sida. Den mycket undermåliga beskaffenheten af det nedre huset, den allmänna rösträttens direkta skapelse, har äfven betagit detsamma allt anseende i den upplysta opinionen.

En ministär i flertalsstyrets mening saknas alldeles i Förenta Staterna. Det finnes ett visst antal ministrar (f. n. 8), men intet kabinett och ingen kabinettschef. Ministrarne äro presidentens rådgifvare och tjänare, dem han af- och tillsätter efter behag; utan att senaten blandar sig däri såsom i fråga om andra högre tjänstetillsättningar — utom en enda gång under Johnsons stormiga presidentur. De äro vidare administrationens chefer hvar för sitt departement och utöfva som sådana den styrelse, som presidenten åt dem uppdrager. Men de utgöra icke något band på dennes handlingsfrihet, ej heller täcka de honom inför representationen. Det senare omöjliggöres äfven däraf, att de hvarken få tillhöra husen eller i dem uppträda eller ens skriftligen vända sig till dem utom i fråga om redogörelse för sin förvaltning. Detta är den stora djupgående följd af, att svaret hvilar både juridiskt och moraliskt på statschefen, icke på hans ministrar. Den enda kommunikation, som äger rum mellan ministrarne och kongressen, sker i utskotten samt under konferenser mellan dessas ordförande och de förre. Men om dessa förhandlingar äro den väg, på hvilken regeringen kan inverka på kongressen, så är det å andra sidan också den, hvaraf den senare, eller rättare de olika husen och de i dem härskande partierna söka blanda sig uti den exekutiva maktens utöfning. Utskottsordförandena, framför allt i senaten, uppträda ofta som ministrar numero två, hvilka fordra, att deras önsknings och meningar följäs, med fara att eljest anslag vägras och liknande. Särskildt skötas utrikes angelägenheter på detta sätt lika mycket af ordföranden uti det härför afsedda utskottet som af statssekreteraren-utrikesministern.

Sådan är i korta drag denna författning. Två grundprinciper behärska såväl hela byggnaden som delarnes inbördes förhållande. Den ena är statsmaktens delning på skilda händer, den andra dess begränsning, i hvilkens hand den må befinna sig. Delningen har verkställts efter de allmänna statsfunktionerna, den verkställande samt den lagstiftande och skattebeviljande makten. Statschefen och kongressen utöfva hvar sin funktion, utan möjlighet för den ene att öfvertaga den andres roll. Men som häraf kunde följa förtryck och mannamån af

hvardera inom hans område, ha de fått veto mot hvarandra, kongressen mot presidenten på de områden, där hans envælde kunde blifva farligt, och omvänt presidenten mot kongressen i alla dess beslut. Samtidigt har makten inom den senare lika fördelats, så att de båda husen ömsesidigt begränsa hvarann, hvarigenom, om ej förhindras, så dock motverkas, att kongressen med det för alla lagstiftande församlingar inneboende begäret att utvidga sitt inflytande usurperar presidentens och regeringens makt. Slutligen sitter den högsta domstolen som en sista gränsvakt mot öfvergrepp och olagligheter af både kongress och president, ifall de tillfälligtvis skulle allt igenom tillhöra samma parti och ville våldföra sig på författningen.

Det är klarhet och konsekvens uti detta system. Men det strider så totalt mot europeiska idéer om demokrati och parlamentarism, att flertalet, som i senare tid yttrat sig därom, anse det som mycket misslyckadt. Och vore mekanismen uti denna författning allmännare känd, så skulle säkert omdömet bli det samma bland massan af liberala och radikala politici. Ty denna parlamentarism förlikar sig icke med majoritetsvälde; ja, den vänder sig fullt medvetet emot det. Endast inom hvardera huset för sig kan majoritetsprincipen göra sig gällande, ehuru man visserligen aldrig försummar att i utskotten insätta motsidans män till hälften på en när. Likaså härskar majoritetsprincipen vid alla val. Presidenten själf är sålunda en partiman, som vid fördelningen af ämbetena måste handla som sådan. Men detta är snarast emot författningens anda. I alla händelser är han bunden af senaten härvid. Öfver landets styrelse i öfrigt råder ingen majoritet. Tvärtom är ett partivælde så vidt möjligt därifrån bannlyst. Detta är något att beakta, särskildt i vårt land. En demokrati kan existera utan majoritetsvälde och flertalsregering. Vidare kan makten vara delad, utan att däraf ohjälpliga konflikter uppstå. Men svårfattligt är detta för den af majoritetstanken behärskade europeiske politikern. Det är angelsachsarnes stora klökhet och själfbehärskning, som allenast gör systemet möjligt, utropar sålunda BOUTMY. Men detta är att tro yankees om bättre, än de förtjäna. Det är författningens byggnad, som framkallar moderationen och förhindrar långa

konflikter. Den hänvisar nämligen de olika makthafvandena till kompromiss i betydelsen af ömsesidiga eftergifter samt framtvingar därigenom moderation och lösning af konflikterna. Ty sådana blifva långvariga och svåra, blott då den ena parten tror sig kunna med makt böja den andra. Men där författningen principiellt förhindrar sådant öfvervåld, där måste människorna komma öfverens, i det att hvar och en afslår något på sina fordringar. Detta är hemligheten uti F. St:s författning och det, som på en gång öfvervinner alla konflikter och tryggar friheten.

Att likväl Förenta Staternas författning har hvarjehanda brister, skall icke förnekas. Det sätt, hvarpå maktens delning utförts och upprätthålles, förhindrar en ofta nödig samverkan mellan de båda statsmakterna, försvagar ansvars känslan samt vållar konflikter, där sådana med lifligare inbördes beröring de senare emellan bort kunna undvikas. Däremot får man ej lägga författningen till last alla de oseder och missbruk, som vanpryda det offentliga lifvet i detta land. Visserligen äro stadgandena om presidentvalet liksom ämbetsmännens afsättlighet de indirekta anledningarna till »*the rotation*» och allt hvad därmed följer. Men såväl detta som det vida spelrum, som enskilda intressen äga i kongressen, och de partibelöningar, som i form af krigspensioner i oerhörd utsträckning utdelas (år 1902 till ett belopp af 138 mill. dollars), äro en följd af sederna och den politiska moralen, icke af författningen.

III.

Sverige.

Då Sverige 1809 gaf sig en ny författning, blef denna den mogna frukten af århundradens utveckling, men framför allt af de erfarenheter af motsatt slag, som de nästföregående hundra årens historia skänkt det svenska folket. Under nu snart ett sekel har denna författning ägt bestånd, utan att stora ändringar i den väl hopfogade byggnaden vidtagits. En ny form för representationen har aflöst de gamla fyra stånden, och statsrådet har undergått hvarjehanda mer eller mindre genomgripande för-

ändringar. Men omedelbart beröra dessa reformer blott föga författningens centrala delar. Regeringsformen af 1809, vår författnings grundkodex, är till väsen och anda alldeles oförändrad. Likväl skulle man mycket misstaga sig, om man trodde, att allt på författningens område förblifvit sig likt. Själfva institutionerna äro desamma och likaså rättsförhållandet mellan dem. Hvad som ändrat sig, är det faktiska förhållandet emellan de båda statsmakter, som tillsammans råda i den svenska statsbyggnaden, konung och riksdag. Och denna ändring, som alltjämt fortgår, kommer ofelbart att återverka på själfva rätten samt, om ej halt göres, till sist från grunden omskäpa vår författning. Detta är i och för sig ägnadt att väcka djup eftertanke för att ej säga bekymmer. Bekymmersammast är dock, att hela denna omgestaltning sker oss själfva ovetande. Under en mansålder käbblande om grundskatter och indelningsverk och nu om rösträtt och rösträttsutvidgning, märka vi icke, att vi dagligen arbeta på nedbrytandet af våra fäders stolta verk utan förstånd på att skapa något bättre. Men jag skall icke föregripa den följande framställningen utan vänder mig till det, som i första hand bör tagas i betraktande vid en framställning af den svenska parlamentarismen, nämligen det sociala underlaget för det politiska lifvet — *partierna och partibildningen*.

Sverige har en gång ägt ett stort utveckladt partiväsen, under den s. k. Frihetstiden. Det karakteristiska för den tidens partier var, att de uteslutande voro politiska partier, kämpande om regeringsmakten och utöfvande den hvar i sin tur. Naturligen voro mångahanda personliga intressen förbundna med denna partibildning och isynnerhet under Frihetstidens senare skeden äfven sociala motsatser. 1765 års Mössor äro öfvervägande ett borgerligt parti emot samma tids Hattar såsom företrädesvis ett adelsparti. Men så hade det icke ursprungligen varit, något som är så mycket märkvärdigare, som samhället i öfrigt behärskades af ståndsväsendet, och som bevisar, att helt andra än enskilda ekonomiska intressen och ståndsskillnader bestämde detsamma. Men om den verkliga partimotsatsen var af politisk natur och partierna voro regeringspartier, hvarför utvecklade sig ej då denna partiregering till en majoritetsparlamentarism af samma slag som

den engelska? Gustaf III:s statskupp 1772, som afbröt utvecklingen, innehåller blott ofullständigt svaret härpå. Ty denna statskupp, som var landets räddning, möjliggjordes endast därigenom, att partistyrelsen ej visat sig vuxen uppgiften att styra landet. Orsakerna åter härtill, hvilka tillika innehålla svaret på ofvanstående fråga, voro dels inre, i författningen liggande, dels yttre. De förra voro, att rådet, försvagadt som det blifvit under den föregående envåldstiden, icke förmådde öfvertaga ledningen utan blef ständernas lekboll och tjänare, samt vidare utskottsväsendet. Dessa båda omständigheter i förening vållade nämligen, att landet fick i st. f. en kabinetsregering, uppbyren af majoriteten inom ständerna, en regerande riksdag, hvilken är den sämsta af alla regeringar, på engång tyrannisk och svag, tyrannisk inåt och svag utåt. De yttre orsakerna åter till partiväldets fall lågo uti det farliga grannskap, som Sverige hade i Danmark och Preussen å ena sidan, Ryssland å andra. Detta kräfde en fast och enhetlig styrelse. Det var dessa förhållanden, som förkväfde de ansatser till en kabinetsparlamentarism, hvilka själfva partibildningen innehöll.

Efter 1809 och intill 1865 funnos inga politiska partier af betydelse. Stånden bildade nämligen icke hvar för sig sådana, om de ock utgjorde skilda intressegrupper; och den opposition, som mötte regeringen vid riksdagarne var mest ett uttryck för den ena statsmaktens misstroende mot den andra, en sak, som följer med vår författning, men som icke kan utgöra stommen till en partibildning. Den enda verkliga partimotsats, man under denna tid kan tala om, är den allmänna mellan liberala och konservativa. Under tiden efter 1865 fortfar och utvecklar sig denna motsats, och för ögonblicket återfinnes den väl närmast uti det s. k. samlingspartiet samt första kammaren och de element, hvaraf den rekryteras. Dessa båda partier äro icke intressepartier, äfven om enskilde medlemmar uti dem mest tänka på egna fördelar — en sak, som förekommer vid all partibildning. Ursprungligen äro de icke heller sociala partier, i det att båda tillhöra samma högre klasser. Men genom förhållandet till andra partier ha de efter hand antagit något af dessas karaktär härutinnan. Beträffande de liberala har detta skett därigenom, att de upp-

gifvande sin själfständighet anslutit sig som förtrupp eller eftertrupp, huru man vill ta det, till först landtmännapartiet och nu arbetarepartiet. Detta har i sin ordning haft en reflexverkan på det konservativa partiet, så att äfven det i viss mån färgats socialt och nu återspeglar företrädesvis de högre klassernas intressen. Dock hindrar detta icke, att de båda alltjämt bibehållit det mesta af sin ursprungliga karaktär af verkliga rikspartier. Annorlunda är det med de båda andra partier, som vuxit upp efter 1865 eller först därefter fått inflytande, landtmännapartiet och arbetarepartiet, och som alldeles öfverflyglat de äldre. De parti-bildningar på en enda fråga, vare sig handelspolitik eller nykterhet eller frikyrklighet, som jämväl uppstått, kunna däremot lämnas å sido. Ty huru mycket väsen de än åstadkommit, äro de dock enligt sakens natur tillfälliga partier, fylkade från alla klasser och utan betydelse för statslifvet i dess helhet. Landtmännapartiet åter, som är det gamla bondeståndet, förstärkt med en och annan själsfrände bland godsägarna, har verkligen för en tid varit i det politiska lifvet dominerande, ehuru naturligen icke regerande. Detta parti är emellertid eller rättare var — ty efter alla tecken att döma är det redan stadt i full upplösning, sedan grundskatternas och indelningsverkets kitt bortfallit — ett rent intresse- och klassparti, om ock ingalunda ett oresonligt sådant. Detsamma kan ej sägas om arbetarepartiet, som nu rycker fram, det femte ståndet som man kallat det. Till sin natur är detta parti ännu långt mer än landtmännapartiet uteslutande ett intresse- och klassparti. I Sverige har aldrig funnits ett så ytterligt klassparti som detta, ehuru å andra sidan rättvisan fordrar, att det icke i sin helhet dömes efter dess mest framskjutna högröstade del, socialdemokraterna.

Sedda ur allmän författningssynpunkt äro de svenska partierna, som vi här af finna, icke skickade att vara regerande partier. Visserligen äro de konservativa och de liberala inga starkt utvecklade intresse- och klasspartier, men de äro dock anstuckna däraf och dessutom alldeles för svaga. Öfriga partier äro åter genom själfva sin natur odugliga för en sådan uppgift. Ty där partiregering finnes och funktionerar till lycka för landet, måste partierna, huru mycket deras åsikter skiljas åt i afseende på lös-

ningen af enskilda frågor, dock städse representera hela landet med alla dess intressen och klasser, icke särskilda sådana. Den första förutsättningen för en parlamentarisk regering efter engelskt snitt, partier, som eftersträfvat makten utan klassintressen, saknas således totalt i Sverige. Men härtill komma andra omständigheter, som ställa det svenska partiväsendet i en alldeles särskild dager. Den ena af dessa är, att vår författning lika litet som den amerikanska är afsedd för en partiregering. Maktens delning på skilda händer, som är författningens grundlag, förliker sig omöjligen med flertalsstyre af och genom ett parti. Däraf följer, att Sveriges författning icke på någon enda punkt har behof af partier och partiväsen. I England och andra stater med flertalsstyre äro partierna ett led uti författningen och därför nödvändiga; uti länder med dualistisk parlamentarism äro de däremot egentligen öfverflödiga. Att Förenta Staternas partiväsen har en statsrättslig uppgift att fylla, beror endast på författningens bestämmelse, att statschefen skall väljas af folket. Men i Sverige, där ingen sådan uppgift föreligger, saknar partiväsendet ur författningssynpunkt all *raison d'être*.

Denna kardinalpunkt vid bedömandet af det svenska partiväsendet är lika litet beaktad, som hvarjehanda andra grunddrag i vår författning. Men ser den betydelse, som partierna äga i Englands och många andra länders statsväsen, och tror utan vidare, att detsamma skall vara fallet här. Men lika visst som Englands statsväsen skulle snabbt undergå de största förändringar, om partiväsendet där plötsligen upphörde, lika visst är, att om så skedde i Sverige, man icke skulle märka ett spår däraf i statslivets gång eller på författningens område. Och anledningen härtill är den ofvan nämnda i själfva statskicket liggande. Den enda betydelse för det allmänna, som partierna i Sverige och i den svenska riksdagen äga, är att låta de olika större intressen, som förefinnas i samhället, bli därstädes företrädade och få göra sig hörda. Riksdagen var i äldre tid utslutande ett språkrör för de olika i samhället rådande intressena. I nutiden har den framför allt blifvit ett regerande organ, den andra statsmakten enligt svensk statsrätt, såsom jag ofta varit i tillfälle att utlägga. Men därmed har den

äldre uppgiften, ehuru skjuten tillbaka, icke helt och hållet upphört. Och den uppgiften kan ännu förläna partierna i Sverige en viss betydelse för det allmänna. Det ligger nämligen en fara uti, att stora intressen i samhället icke bli behörigen beaktade. Men en sak är att göra sig hörd för sina särintressen, en annan att kunna med dem dominera. Detta, som likväl är alla intresse- och klasspartiers hela sträfvan, innebär själfklart en stor fara. I den mån som de svenska partierna lyckas genomdrifva detta, sjunker därför deras i öfrigt ganska ringa betydelse och nytta för det allmänna under nollpunkten, och de blifva tvärtom till uppenbar skada för landet.

Det är ur synpunkten af nu berörda förhållanden, som den f. n. så lifligt debatterade frågan om proportionalval bör bedömas. Uti ett land som England med partiparlamentarism är detta valsätt alldeles oförenligt med författningen, såsom jag i föregående artikel hade tillfälle att påpeka. Den dualistiska parlamentarismen däremot, för hvilken partiväsendet är i grunden obehöfligt eller åtminstone likgiltigt, förliker sig väl med proportionalval, om detta eljest är i något hänseende af nytta. Men det är detta, som är fallet i Sverige, tack vare de afvikelser från typen, som införts i författningen genom den utsträckta användningen af gemensam votering med två till antal olika kamrar, hvarvid den ursprungliga och i författningen djupt grundade principen om kamrarnas likställighet faktiskt upphäfves. Proportionalval böra kunna förhindra, att ett parti, i detta fallet arbetarpartiet, blefve uti andra kammarn och tack vare den gemensamma voteringen i riksdagen dominerande. Af dessa såväl författningstekniska som allmänt politiska skäl är detta valsätt mera på sin plats vid en rösträttsreform i Sverige än i något annat land — såframt man ej fördrager att ändra grunderna för eller inskränka den gemensamma voteringen, hvilket vore med författningens anda mest öfverensstämmande.

Men lämnom dessa ämnen för att taga författningen själf i skärskådande. Härvid måste jag likväl inskränka mig till några få drag. Sveriges statsskick bör ju i dess enskilda delar vara i eget land allmänt känt — huru det är med de djupare liggande grunderna för detsamma, vill jag däremot lämna osagdt. Ty

nutidens svenskar synas icke längre känna dessa. Det är emellertid de, som här intressera oss, och som skola i stenstil framställas ¹⁾.

Då männen af 1809 gingo att gifva landet en ny författning hade de lefvande inför sig minnena af två nästan motsatta stats-skick, frihetstidens riksdagsvälde och 1789 års starkt utvecklade konungamakt med återsken af enväldet ett århundrade tidigare. Bådadera hade bragt landet till branten af undergång i det yttre, och båda hade skapat tyranni och ofrihet i det inre. Det gällde då att draga så att säga facit af dessa olika erfarenheter samt utfinna en författning, som hindrade öfvergrepp från någondera af de båda bestående statsorganen, konung och riksdag, och för all tid gjorde ett slut på enväldet, ständernas lika väl som konungens. Man fann den genom att på båda fördela så vidt möjligt i lika delar den statsmakt, som hvardera så grundligt missbrukat, då de innehaft den hvar för sig. Vid denna delning följde man ej samma schema, som statsmännen på andra sidan Atlanten användt — efter statsfunktioner, den styrande, lagstiftande och skattebeviljande samt dömande. Man utskiftade i stället dessa funktioner själfva på hvar hand så långt sådant var möjligt samt gaf, där en samverkan är nödig, hvardera samma positiva och negativa rätt. Härigenom ha utstakats beträffande såväl den egentliga styrelsen som lagstiftningen vissa områden, där konung och riksdag hvar för sig råda, och andra, där de med lika rätt samverka.

Konungen innehar sålunda i allt den styrande makten utan någon riksdagens inblandning (Rf. §§ 4, 12, 13, 28 o. 90) utom beträffande riksbank och statsskuld, där riksdagen återigen är lika enrådande. Vidare utöfvar han af lagstiftningen ensam den s. k. ekonomiska. All annan lagstiftning delar han med riksdagen genom lika initiativ och veto. I fråga om skattebeviljningen har han däremot väl initiativ, men intet veto utom i fråga om de s. k. ordinarie inkomsterna; likaså i afseende på tull och

¹⁾ För en utförligare framställning häraf och särskildt af den genomgående parallellismen mellan konung och ständer i rätt och institutioner hänvisas till förf:s *Grunddragen af Sveriges författning (Statsvet. Tidskr., 1901 — äfvensom i särtryck)*.

accis. I statsförvaltningen är han bunden af den utaf riksdagen upprättade staten. Om hans ställning till domstolarna är onödigt att i denna framställning orda.

Riksdagen å sin sida har, som ofvan nämndes, ensam förvaltningen af rikets penningväsen och gäld. Af lagstiftningen delar den det mesta lika med konungen. Men dessutom äger den alldeles som konungen sitt afskilda område af lagstiftning, nämligen beträffande de direkta skatterna, tull och accis (äfvén posten). Skattebevilning är nämligen en särskild form af lagstiftning. Slutligen utöfvar riksdagen en mycket omfattande kontroll dels öfver finansväsendet och statshushållningen (genom statsutskottet och riksdagens revisorer), dels öfver regeringen i statsrådet (genom konstitutionsutskottet), dels slutligen öfver ämbetsmän och förvaltning (genom justitieombudsmannen). Själf är riksdagen delad på två, tidigare fyra, kamrar med principiellt lika makt och myndighet. Äfvén här är sålunda principen om maktens delning strängt genomförd. I öfrigt är riksdagen försedd med en vidlyftig apparat af utskott, som emellertid här i motsats till hvad förhållandet är i Förenta Staterna äro gemensamma. Slutligen äro beträffande frågor, som anses »icke böra förfalla», särskilda åtgärder vidtagna medels den gemensamma voteringen nu med kamrarna, tidigare i förstärkt utskott, där likväl alla stånden voro lika företrädda.

Ministären eller, såsom det heter, statsrådet intager en alldeles egenartad ställning i Sverige. Statsråden äro att börja med konungens förtroendemän, icke riksdagens. Han till- och afsätter sådana efter behag och är därvid icke bunden af partiställningen inom riksdagen. De bilda därför icke heller ett kabinett i engelsk mening, oaktadt man sökt genom införandet 1876 af bestämmelsen om en statsminister såsom statsrådets främste man skapa större sammanhållning och genom statsrådsberedningen gemensamma öfverläggningar. Sedan 1840 är flertalet statsråd tillika chefer för hvar sitt departement, men de äga hvarken hvar för sig eller samfällt någon själfständig makt och myndighet. Icke ett spår af ministerstyrelse förefinnes således. Deras funktioner utom att vara chefer för departementen inskränker sig till å ena sidan att vara konungens rådgifvare vid hans utöfning af rikets styrelse, å andra att inför riksdagen ansvara för den oansvarige

statschefens handlingar. Det är i detta afseende, som de svenska statsråden så väsentligt skilja sig från ministrarne i Förenta Staterna, med hvilka de eljest äro och isynnerhet voro i mycket likställda. Före 1860 hade de nämligen ej tillträde till riksdagen, såvida de ej där hade säte, alldeles som sina amerikanska kolleger.

Den svenska författningen tilldelar, såsom af förestående framgår, stor makt och myndighet å ena sidan åt konungen, å andra åt riksdagen, men så godt som ingen alls åt ministären. Endast de två förstnämnda äro själfständiga statsorgan, den senare blott en hjälp och en skyddsinnrättning åt de förra. Maktens delning mellan konung och riksdag var äfven efter förhållandena 1809 jämn och väl afvägd. Dock måste man säga, att den redan då genom den uteslutande makt, som den gaf riksdagen ej blott öfver riksbank och riksgäld samt en stor del af skatteväsendet utan äfven öfver tullpolitiken, förlänade denne lejonparten däraf. Den fortgående specialiseringen af riksstaten samt bevillningarnas stora tillväxt i förhållande till de fasta inkomsterna ha ytterligare förökad denna makt. Det är ock riksdagens allmakt på ifrågavarande områden, som gör den svenska författningen till en parlamentarisk författning och en form af folksuveränitet. Ty i denna kärnpunkt af statslifvet sitter den svenska riksdagen inne med större makt än någon annan folkrepresentation i världen, ej ens den norska eller schweiziska undantagna. Ty i Norge måste dock alltid stortinget taga hänsyn till ministärens ja eller nej i dessa frågor. Det ut-sätter sig eljest för att störta sin egen regering. I Schweiz har representationen öfver sig folket själf, som genom referendum kan annullera dess beslut. Och i Förenta Staterna, som ha samma författningstyp som Sverige, kan presidenten genom sitt veto förhindra hvarje ändring i skatter och tullar. I alla andra länder har regeringen ett stort och beträffande tullpolitiken afgörande inflytande på beslutet. Endast i Sverige förfogar riksdagen suveränt, utan att ens konungens samtycke därtill kräfves, öfver denna kanske den viktigaste delen af statsväsendet och näringslifvet. Det är en oerhörd makt, som den svenska riksdagen sålunda besitter. Hvilka äro garantierna för att den ej missbrukas? Desamma som beträffande författningen i dess helhet — riksdagens egen delning på fullt likställda kamrar. Principen om maktens

delning är sålunda a och o uti den svenska författningen som uti den amerikanska. Huru denna princip fasthållits efter 1809, skola vi senare se. Först likväl en rekapitulerande jämförelse med den andra typen af parlamentarism, som vi lärt känna, den engelska eller allmänt europeiska.

Förut har visats, att det sóciala grundlaget för en kabinettsparlamentarism, ett partiväsen som det engelska fritt från klassintressen, fullständigt saknas i Sverige. Senast hafva vi uppdragit grundlinjerna till författningens konstituerande delar samt deras sätt att funktionera. Bådadera äro, såsom efterföljande sammanställning närmare utvisar, om möjligt ännu mera olika motsvarande i England.

Sverige.

Konungen styr ensam riket, hvarför alla regeringshandlingar ske inför honom i statsrådet.

Statsråden ha hvarken enskildt eller in corpore någon beslutanderätt.

Två-kammarsystem är rådande med principiell likställighet mellan kamrarna i alla frågor.

Statsråden äro konungens förtroendemän, ej riksdagens.

Statsråden utöfva icke det ringaste inflytande på riksdagens arbete.

Riksdagen äger ett starkt utveckladt utskottsväsen, som särskildt genom statsutskottet verkar som en andra regering.

Frågor om anslag kunna väckas af enskilde och beslutas af riksdagen, oberoende af regeringen.

Laginitiativet utöfvas öfvervägande af riksdagen efter enskildes motioner.

England.

Konungen deltagar ej i landets styrelse och därför ej heller i kabinettets rådslag.

Hvarje minister styr sitt departement och samtliga hela landet.

Tvåkammarsystemet råder endast skenbart, i det att öfverhuset har förlorat allt inflytande.

Ministrarne äro majoritetens i underhuset förtroendemän.

Ministrarna leda helt och hållet parlamentets arbete.

Inga utskott af någon betydelse finnas.

Frågor om anslag och penningbevillningar framställas endast af regeringen.

Så godt som aldrig blir något förslag lag, som ej utgått från regeringen.

Riksdagen beslutar ensam, utan att regeringen kan därvid något åtgöra, icke blott öfver de flesta skatterna utan ock öfver tullpolitiken.

Regeringen utarbetar alla skattelagar och besluter ganska själfständigt öfver tullpolitiken.

Riksdagen granskar och nager far statsrådsprotokollen.

Inga protokoll finnas till granskning.

Statsråden afgå icke på grund af voteringarne i riksdagen.

Ministären afgår i regeln vid första omröstning, som går den emot.

Slutligen kan tilläggas, att förhållandet mellan regering och folkrepresentation i England hvilat på förtroende, i Sverige på misstroende. Därför afslås äfven regeringens framställningar massvis, utan att någon lägger det på sinnet. Det vore ock grymt, om så skedde, ty hvarje riksmöte skulle då åtföljas af en hekatomb af offrade statsråd.

Det är, som vi se, raka motsatsen i allt. De båda typerna skilja sig åt på hvarenda punkt. Man skulle då tycka, att ingen förblandning af dessa båda så olikartade författningar vore möjlig. Likväl har det otroliga skett. Det svenska folket håller på att glömma själfva grunderna för sin egen författning och inbilla sig, att det har flertalsstyre efter engelskt mönster, samt att endast en politisk efterblifvenhet är anledningen till, att nämnda statsskick ännu ej funktionerar så, som det bör göra. Man skulle ej tro detta, öfvertygades man ej dagligen därom uti så godt som hvarje tidningsnummer, man tar i sin hand. Något liknande har aldrig i världshistorien förekommit, att ett helt folk från monarken ner till den obetydligaste skribent förlorar förståelsen af den egna författningen och tror sig lefva under en annan, för denna alldeles främmande — allt under det att man dagligen handlar med eller mot sin vilja efter den bestående författningens bokstaf. Det är en politisk somnambulism, hvartill världen ej sett motstycket. Hvem och hvad har så kunnat hypnotisera oss? Det är den första fråga, som ovillkorligen inställer sig. Det fulla svaret därå få framtidens historici gifva. Här må blott några antydningar därom lämnas.

Den omedelbara lefvande erfarenheten om de grundsatser;

som togo form i 1809 års författning, dog ut med upphofsmännen till densamma. Detta hade dock icke bort föranleda, att insikten om dess rätta natur förlorades. Men den statslära, som af dem omsatts i verklighet, var så främmande för de filosofiska och statsrättsliga doktrinerna i Europa och särskildt i Sverige, att när icke längre någon fanns, som kunde utlägga och försvara den, så förbleknade minnet däraf hastigt inför de senare. Den tyska rättsvetenskapen och Boströms statslära voro båda eniga uti att förklara, att statsmakten hel och odelad ligger hos monarken, samt att en delning af denna makt var en omöjlighet i verkligheten och ett oting som tanke. På detta sätt utplånades ur de akademiskt bildades medvetande den rätta innebörden af 1809 års författning. Men ännu mäktigare och i vida större kretsar verkade härtill åsynen af det öfriga Europa och isynnerhet England. Den parlamentarism, som finnes i detta land, betraktades allmänt såsom parlamentarismen par préférence, det enda slag af folkstyre, som kunde ifrågakomma. De flesta länder i Europa sökte att efterlikna den och framför andra vår unionskamrat Norge. Det är detta, som ju längre tiden led, dess mer förvände synen på Sveriges folk liksom på våra grannar. Visserligen såg man, att författningen icke funktionerade på samma sätt som kabinetsparlamentarismen, t. ex. i fråga om ministerskiftena, statsrådets ställning till riksdagen, konungens maktutöfning o. s. v., men sådant skrefs och skrifves alltjämt på räkningen af vår politiska efterblifvenhet. Det är icke bättre, än om man ville påstå, att hvalen är en fisk och endast af oförstånd föder lefvande ungar i st. f. att lägga rom som alla andra fiskar. Hade Sverige däremot haft Förenta Staterna som granne, så hade förvisso ingen människa glömt eller tagit fel på arten af vår författning. Nu såg man rundt om sig eller trodde sig se endast författningar med odelad statsmakt, däraf vanföreställningen, att så måste det vara ätven hos oss.

Denna underbara missuppfattning har haft ödesdigra följder. Man spårar dem redan uti de större författningsändringar, som ägt rum -- statsrådets tillträde till riksdagen, men framför allt den nya riksdagsordningen. De ord, hvarmed dennas skapare, Louis de Geer, begrundar tvåkammarsystemet, innehålla blott all-

männa satser om enkammarsystemets vådor, men förråda ingen insikt om, att det förra är en nödvändig följd af maktens delning, författningens grundprincip. Därför sörjdes äfven ganska ofullkomligt för upprätthållandet af denna princip, ehuru den uttalas redan i första paragrafen af R. O. Den gemensamma voteringen, som under fyrståndssystemet var en nödvändighet för att få ett lika lydande beslut till stånd, bibehölls, men förlades till kammarne, samtidigt med att dessa gjordes olika till antal. Detta är en dubbel afvikelse från typen, hvilken mer än allt annat visar, att man redan då ej förstod den. Behöfligheten af en sådan anordning för besluts fattande och ärendenas gång var äfven numér, då blott två kamrar funnos och riksdagarna blifvit årliga, ganska ringa. Då riksdagen skulle sammanträda blott hvar femte, senare hvar tredje år, så kunde det visserligen gifvas en mängd ärenden, som »icke finge förfalla», och som därför måste genom gemensam omröstning afgöras, men detta skäl för densamma försvann med de årliga riksdagarne. Riktigast hade varit, att gemensam votering icke funnits här lika litet som i Förenta Staterna. Faran för konflikter hade i följd af de gemensamma utskotten varit mindre än där. För öfrigt hade man fått lära sig den viktigaste af alla politiska dygder — moderation. Kompromiss — visserligen icke i betydelse af öfverenskommelse på tredje mans bekostnad — utan som ömsesidig eftergift af egna fordringar är statslivets ledande tanke uti den dualistiska parlamentarismen. Den hade här som i Förenta Staterna fått blifva den vanliga utvägen för tvisters lösning.

Vidare har denna oriktiga uppfattning af de båda statsmakternas förhållande mäktigt inverkat på regeringens ställning. Närmast drabbade den monarken. Det betraktades som inkonstitutionellt, att denne själfständigt utöfvade den stora makt, som författningen tilldelade honom. Han borde som i England låta ministrarna råda. Denna uppfattning måste så mycket lättare bemäktiga sig konungen personligen, som han tillika var konung i Norge, där den engelska parlamentarismen på denna punkt är en verklighet. Emellertid är det åter en illusion att tro, att den makt, som konungen afstår, kommer statsrådet till godo. För ingen del. Statsrådet har ingen själfständig ställning; utan i den

mån detta kan emancipera sig från den ena statsmakten, konungen, i samma eller ännu högre grad råkar det under inflytande af den andra, riksdagen. I följd häraf ha statsråden efter införande af årliga riksdagar blifvit snarare riksdagens tjänare än konungens. Långt ifrån således att bereda regeringen en dominerande ställning, såsom kabinettsparlamentarismen kräver, har utvecklingen under inflytande af ofvanberörda vanföreställning, fört till raka motsatsen. Riksdagen öfvertager efter hand ledningen af inrikes angelägenheter — utom i fråga om ämbetsställsättningar, som tillsvidare förblifva konungens och regeringens ensak. Hela lagstiftningsarbetet håller sålunda på att gå den första statsmakten ur händerna och beträffande tull- och skattepolitiken är det vanligen, isynnerhet efter den stora tullstriden i början af nittioalet, som om de sakerna alls icke anginge landets styrelse¹⁾. Visser-

¹⁾ Som en illustration till ofvanstående må följande statistiska redogörelse för det vid senaste riksmöte (1903 års) utförda arbetet anföras.

Kgl. propositioner:

Mer eller mindre själfständiga	85
Direkt föranledda af tidigare riksdagsskrifvelse	16
	S:a 101

Af de »själfständiga» gällde:

- a) jordafsöndringar o. likn. (enl. R. F. § 77), danaarf o. annan enskild angelägenhet samt pensioner o. understöd 52
- b) årligen ell. periodiskt återkommande ärenden (statsverksprop., in-skränkning i inmutningsrätten m. fl.) 7
- c) tillfälliga anslag o. andra mindre angelägenheter (inkl. Luleå stift o. Wismarfrågan) 8
- d) allmänna lagar och förordningar (inkl. tulltaxa och tull-taxeuöerrättelser) 18

Utaf samtliga propositioner biföllos, med eller utan ändringar (särskildt i statsverkspropos.), 92.

Af de under d upptagna, allm. lagar m. m. afseende, 18 propositionerna, hvilka kunna betraktas som regeringens egen andel uti lagstiftningsarbetet, biföllos 14. Härtill komma de under c upptagna liksom en del uti statsverkspropos. framställda förslag, som äfven utgått från regeringens initiativ.

Samtidigt väcktes 265 motioner, däraf 90 voro föranledda af andra motioner eller kgl. propositioner vid samma riksdag (amendemangsmotioner).

Utaf samtliga motioner afslogos 169 och återtogos 4, medan antalet bifallna var liksom propos. 92.

Naturligen gifver en räkning som denna ingen föreställning om vikt och värdet af hvardera statsmaktens initiativ, men att riksdagen här-

ligen förefinnes alltjämt möjligheten, att en oförskräckt statsminister kan med konungens goda minne använda den ekonomiska lagstiftningen i vidsträckt mån, men sådant blir allt mindre vanligt. Endast i fråga om utrikes angelägenheter har konungen alltjämt behållit sin makt, och väl är det. Detsamma är fallet med unionella ärenden, om till lika båtnad, torde vara minst sagt ovisst. Unionen är för regeringsformen fullständigt främmande, däraf konungens handlingsfrihet i allt hvad den rör. Men bortsedt från dessa områden, har konungens makt oafbrutet gått tillbaka för riksdagens, icke minst på det sätt att konungen låtit statsrådet styra och det senare i sin ordning blifvit allt mer beroende af riksdagen. Detta ser man och härefter sträfvar man, men ändock förmenas det, att vi ha flertalsstyrelse efter engelskt mönster. Man inbillar sig nämligen, att blott statsrådet blir rådande gent emot konungen, så är parlamentarismen klar. Man förbiser, att till detta statsskick lika mycket hör, att ministären kan behålla kommandot och leda riksdagen. Men det är här det klickar. Utvecklingen går rakt motsatt den, som leder till flertalsstyre i vanlig europeisk mening. De vådor, som följa af den sålunda förlorade jämvikten mellan de båda statsmakterna samt regeringens försvagande äro både många och stora. Inom lagstiftningen hotar ett evigt flickande att ersätta en sammanhängande lagstiftning, och uti förvaltningen (exempelvis af, här och flotta) lå vi styckeverk i st. f. en enhetlig organisation. Värst af allt är dock, att under detta system det verkliga moraliska ansvaret för hvad som sker eller icke sker i detta land totalt förflyktigas. Monarken skjuter ansvaret öfver på statsrådet och detta på riksdagen, och så finnes till sist ingen, som inför nationen personligen står för landets styrelse.

Slutligen har denna olyckliga missuppfattning af vårt statsskick ledt till oriktiga föreställningar om tvåkammerssystemets betydelse och de båda kamrarnes inbördes ställning. Uti stater med engelskt flertalsstyre är enkammerssystemet, låt vara med en andra kammare vid sidan om sig, ehuru icke jämbördig, alldeles

vid icke står efter för regeringen framgår bäst af ett sådant faktum som, att vår nyskapade flotta i hufvudsak skyllas dess ingripande på förslag af enskilda motionärer.

på sin plats. Därför uppbygges allmänheten ständigt med variationer på detta tema: »första kammarn bör afskaffas» — »första kammarn har större makt än öfverhus i allmänhet äga» — »den nedre folkvalda kammarn bör ha större makt än den öfre» o. s. v. Af enahanda grund betraktas en nödvändig inskränkning af den gemensamma voteringen som knappt mindre än ett attentat mot författningen. Allt yttringar af samma synvillia och samma okunnighet. Det är uteslutande, emedan man har den engelska typen för ögonen och tror, att den är mönstret för oss, som man kan så tala och tänka. Uti Sveriges författning liksom uti den amerikanska är tillvaron af två fullt likvärdiga kamrar hörnstenen, hvarpå hela typen ytterst hvilat. Den dualistiska parlamentarismen fordrar maktens delning ej blott mellan statschefen och folkrepresentationen utan lika mycket inom den senare. Framför allt är detta en nödvändighet i Sverige, hvarest utvecklingen redan så väsentligt försvagat den första statsmaktens ställning. På första kammarns likvärdighet med den andra hänger i närvarande stund 1809 års verk. Att detta icke får tolkas såsom ett försvar för den nuvarande första kammarens vare sig hållning eller sammansättning, behöfver jag ej säga. Grunderna för första kammarens sammansättning isynnerhet beträffande valbarheten till densamma kunna mycket väl förändras efter tidens fordringar, blott man ej därmed betager kammaren dess själfständighet eller förringar tvåkammersystemets styrka. Ty kan ej det i följd af vår egen villfarelse upprätthållas, så faller hela författningen, och vi återvända omedelbart till frihetstidens statsskick med en regerande riksdag. Då få vi visserligen ett flertalsstyre, men icke det, som man i Europa känner, och som man nu svärmar för, utan det forna svenska. Men, kanske någon invänder, är då ej ett så beskaffadt statsskick med en regerande riksdag ett särskildt slag af folkstyre och en författningstyp så god som någon annan? Vår egen historia ej mindre än statslivets fordringar lära oss, att så ej kan vara fallet. En folkförsamling kan icke själf regera, om ej uti ett land, som närmar sig en kommun i litenhet eller utgör en förbundsstat med ringa statsverksamhet. Ett sådant statsskick är därför icke en typ bland andra utan ett tillstånd och ett tillstånd, som förr eller senare ändrar med en katastrof.

Den svenska järnhandterings framtid.

Af

Disponent H. V. Tiberg.

Sveriges bränsletillgångar för metallurgiska ändamål.

A. Träkol.

Sedan trämassetillverkningen infördes här i landet, och enär denna visat sig kunna betala mera för kvalitéved, än hvad järnhandteringen förmår, har den senare dels fått kolpriserna afsevärdt höjda, dels alltmera måst nöja sig med så att säga skogsaffall för kolning. Emellertid har kolningen den fördelen, att man icke behöfver från kolningsplatsen frakta mera än ungefär $\frac{1}{5}$ af vedens vikt (detta vid milkolning); och där fraktaafståndet är stort, lönar det sig således bättre att kola veden. Rensningar och gallringar i ungsogor lämna också fördelaktigast kol. Äfven sågaffallet kolas i regel.

Skogskommittén af 1896 beräknar den stamved, som nu gagnlöst ruttnar ned, hufvudsakligen i de norrländska skogarne, till 5,176,000 kbm fast massa, motsvarande vid milkolning 47 millioner hl. träkol. Emellertid har erfarenheten visat, att man af den insatta veden kan genom ungsokolning få ut fullt 50 proc. mera kol än genom milkolning, på samma gång som biprodukter erhållits motsvarande alla kostnader, äfven för veden. Den kvantitet kol, som kan blifva för framtiden disponibel för tackjärnstillverkning, behöfver sålunda icke vara begränsad till nuvarande, huf-

vudsakligen från bruksdistrikten tillgängliga 35 mill. hl. samt nu senast omnämnda 47 mill. hl. eller summa 82 mill. hl., utan bör kunna ökas med ytterligare minst ett 20-tal mill. hl. kol, då den skulle uppgå till i rundt tal 100 mill. hl. Efter en genomsnittlig kolåtgång af 65 hl. pr ton tackjärn medgifver detta en tackjärns-tillverkning af mera än 1,5 mill. ton eller inemot 3 ggr den nuvarande.

I det föregående är icke taget i beräkning en enda smula ökad förbrukning af växande skog, endast ett bättre utnyttjande af hvad som nu användes för järnhandteringen samt sådant, som för närvarande gagnlöst ruttnar bort. Det kan anmärkas, att icke all den skog, som sålunda förfares, blefve fördelaktigast tillgodogjord just genom kolning; men den skog, som kan blifva för andra industrier använd, motväges mera än väl af allt det affall från växande skog, som blefve tillgängligt för kolning, och som vid en rationell skogsvård kan komma detta ändamål till godo. Slutligen må ock erinras om lämpligheten af att till bränsle vid kolugnar använda kvist och stubbar äfvensom om möjligheten af att för basiskt tackjärn underkasta dessa ämnen själfva kolning i ugn och därigenom högst betydligt uppdrifva koltillgången. De kvantiteter, som däraf nu förfaras i de norrländska skogarne, äro, såsom vi analogivis hafva oss bekant från bruksdistrikten, där de i myckenhet tillgodogöras, en ingalunda oviktig faktor, om vi ville taga den med i beräkning.

En väsentligt ökad träkolstillgång kan emellertid erhållas endast därigenom, att staten bygger de tvenne föreslagna inlandsbanorna upp genom Norrland.

B. Torfbränsle.

Sveriges torfmossar intaga enligt STEINMETZ en areal af 5,198,600 hektar. Denna siffra antages från sakkunnigt håll såsom approximativt riktig. En bestämning af medeldjup och medelkvalitet föreligger däremot ej. Det är emellertid bekant, att man i mellersta och södra Sverige oftast plägar påräkna 2000 ton torr torf och däröfver pr hektar. Med hänsyn till de norrbottniska mossarnes i allmänhet ringa djup, samt att hvitmossarnes öfre lager fördelaktigt användes till andra ändamål, antages här en me-

delfångst pr hektar af endast 1000 ton torr torf, motsvarande för hela landet 5 *milliarder ton torr torf*. Omsatt i stenkolsvärde motsvarar detta 2 à 3 *milliarder ton stenkol*. Det må för jämförelses skull nämnas, att Englands stenkolstillgångar anses från sakkunnigt håll utgöra 15 *milliarder ton*, och det brytes däraf för närvarande $\frac{1}{66}$ årligen, men brytningen är alltjämnt i stigande.

Sveriges järnmalmstillgångar.

Det skall här till en början omnämnas, att Sverige har ett par större och en hel del mindre järnmalmsfyndigheter, som af vissa skäl *icke* kunna räknas bland nu användbara malmer. Men äfven om intet omedelbart intresse anknyter sig till dessa och vi således här förbigå dem, så lider det dock ej tvifvel, att världens brist på järnmalmer skall förr eller senare framtinga ett tillgodogörande äfven af dem.

Af *användbara järnmalmer* hafva vi först att fästa oss vid de fosforfattiga järnmalmer i mellersta Sverige, som sedan flera århundraden tillbaka förbrukats och fortfarande såsom hufvudmalmer förbrukas af svenska järnhandteringen. De utgjorde ursprungligen en kvantitet af omkring 100 millioner ton, men hafva, hufvudsakligen på grund af senaste halfsekels relativt stora konsumtion, smält tillsamman till c:a 40 mill. ton. Dessa malmer hålla i genomsnitt 50 % järn samt i regel mindre än 0,05 % fosfor, ofta nog under 0,01 %, och det är egentligen blott i sistnämnda fall, som de kallas fosforrena. Svenska järnhandteringsens malmförbrukning utgör för närvarande 1,1 mill. ton, men denna kvantitet kan ej på långt när brytas ur de grufvor i mellersta Sverige, som lämna någorlunda fosforren malm, hvarför dels sådan måste anskaffas från Norrbotten, dels fosforhaltigare tagas från diverse håll och medelst basiska metoder tillgodogöras. Den i förhållande till förbrukningen ojämnt fördelade äganderätten till fosforren malm, järnverken emellan, gör, att det ena i hög grad, det andra mindre eller icke alls måst kasta sig på de basiska metoderna. Redan nu är $\frac{1}{4}$ af all såväl väll- som götmetall basisk.

I mellersta Sverige hafva vi för öfrigt omkring 70 millioner ton fosforrikare malm, hvarvid Grängsbergs med 62

% jern och omkring 1 % fosfor är den hufvudsakliga. I mellersta Sverige brytes nu årligen omkring 1,6 mill. ton malm, hvaraf ungefär hälften är att hänföra till de fosforhaltigare. En del häraf förbrukas inom landet, men hufvudmassan exporteras olyckligtvis, ehuru det är alldeles påtagligt, att denna i hjärtat af Sveriges bergslager belägna malm inom kort behöfves i allt vidsträcktare grad för vissa delar af svensk järnhandtering.

I Norrbotten hafva vi dels Kiruna-Luossavarafältet med omkring 300 mill. ton, dels Gellivare och andra fält med sammanlagdt bortåt 200 mill. ton. Dessa malmer äro järnrika, med vanligen 60 à 70 % järn. Stundom äro de fosforrena; vanligare är dock, att de hafva en tämligen låg, och allra vanligast en mycket hög fosforhalt, uppgående ända till flera procent. Kvalitén är emellertid stundom så hög, att malmen kan till hvarje ändamål ersätta mellersta Sveriges fosforrena sorter, och det är för kontinuiteten i nuvarande tillverkningar af synnerlig vikt att få sådan malm tillgodogjord till blandmalm för mellersta Sveriges ofta alltför järnfattiga beskickningar.

Ofvan angifna siffror på malmtillgångarne kunna naturligen endast göra anspråk på approximativ riktighet. De sluta, såsom synes, på en sammanlagd tillgång af användbara malmer här i landet af omkring 600 millioner ton.

Dessa äro de siffror, till hvilka man genom studier af förefintligt undersökningsmaterial kommer. Allehanda vilda fantasi-siffror finnas naturligtvis, vanligen ledande sitt uppskof från det egna intresset. Det förtjänar antecknas, särskildt hvad Norrbottens malmer beträffar, att senare erfarenheter hafva nästan ständigt visat sig ogynnsammare, än äfven en från början moderat uppskattning af de särskilda malmerna. — Omsättes Sveriges tillgång på användbara malmer i tackjärn, så kan den anses motsvara omkring 360 mill. ton eller 8 à 9 års nutida världsförbrukning till tackjärn. Om 20 år skall den ej motsvara mera än hälften, äfven om vi ej bröte en ton malm under tiden. Så stegras järnkonsuntionen i våra dagar.

Äfven för den mellansvenska järnhandterings förseende med norrbottniska malmer är järnvägsförbindelse, inlandsbana, möjligast rak genom Norrlands skogsdistrikt och förenande malm-

fälten i norr med bruksdistrikten i söder en nödvändighet, och vi sakna ej utsikter, att befraktringen på en sådan, genom tillgänglig vattenkrafts uttagande, skall kunna ske till ett sådant pris, att engelska stenkol därvid hvarken blifva behöfliga eller ens kunna uppträda i täflan.

Ökning af svensk järnhandtering i belysning af inhemska bränsletillgången.

Till en början några detaljer om bränslekonsumtionen för metallurgiska processer.

Af Sveriges träkolsförbrukning under 1902 för metallurgiska ändamål, 45 millioner hl., kunna 35 millioner hl. beräknas hafva åtgått för tackjärnstillverkningen, 538,113 ton, samt öfriga 10 mill. hl. bufvudsakligen för lancashirejärntillverkningen.

Huruvida med uppnående af nutida priser för lancashirejärn en ökning i tillverkningskvantiteten däraf kan vara möjlig och önskvärd, torde vara tviifvelaktigt, då den billigare götmetallen allt mera inkräktat på vällmetallens förbrukningsområden. Under sådana förhållanden torde det ej vara befogadt att räkna med en ökad tillverkning af lancashirejärn eller en ökad träkolsåtgång för sådant ändamål. Endast träkol kunna emellertid för denna färskningsprocess användas. Likaså måste svenska tackjärnstillverkningens högre kvalitéter, d. v. s. fosfor- och svafvelrena tackjärnsorter, nödvändigt hvilat på träkol.

För alla andra metallurgiska ändamål är det tämligen likgiltigt, hvilka bränslesorter, som komma till användning: stubbar, kvist, sågaffall, ved, torf, stenkol, koks etc. Huru stor konsumtionen af dessa diverse bränsleämnen kan vara, är beroende af, huru långt förädlingen af tackjärnet drifves. En del tackjärn, omkring $\frac{1}{6}$ af produktionen, exporteras nu — olyckligtvis — utan förädling. Andra delar, såsom göt för export, påkostas pr ton tackjärn endast så mycket i bränsle som motsvarar ungefär $\frac{1}{8}$ ton stenkol. En ton tackjärns förädling till plåt, finjärn, tråd o. s. v. fordrar högre bränslekvantiteter, men i regel icke så mycket som bränslevärdet af 1 ton stenkol eller 1,8 ton torf, hvadan man kan antaga denna sistnämnda siffra, 1,8 ton torf, såsom en tillräckligt hög medelsiffra för 1 ton tackjärns förädling.

Med ledning af dessa siffror och hvad ofvan anförts kunna vi alltså fastslå, att Sverige för framtiden och med lämpligt anordnade kommunikationer (inlandsbanor) samt ett vidsträcktare bruk af kolugnar har träkol till en årskonsumtion af inemot 3 mill. ton malm, samt att för den vidare förädlingen af det erhållna tackjärnet, som vi kunna antaga till $1\frac{1}{2}$ mill. ton, erfordras efter en beräkning af 1,8 ton torf pr ton tackjärn, bortåt 3 mill. ton torf, om man härför skulle använda uteslutande detta bränsle, hvilket naturligen icke exakt blir fallet. Hela förädlingen af det tackjärn, som kan påräknas ur våra berg, ofvan beräknadt till 360 mill. ton, kräver endast $360 \times 1,8 = 648$ mill. ton torf, motsvarande $\frac{1}{8}$ af den beräknade totala tillgången af torf. Det olämpliga och obehöfliga i malmexport, då vi äga inhemskt bränsle för malmens förädling, ligger härigenom i öppen dag.

Det skall här slutligen anmärkas, att bränslekonsumtionen vid de metallurgiska processerna har genom förbättringar alltjämnt minskats, och det ligger ej utom det möjligas gränser, att den kan ytterligare betydligt minskas, framför allt genom malmförädlingsprocessens förenkling, hvarför det förestående närmast är uppstådt för att visa resurserna för ett fortsatt arbete enligt samma metoder som hittills.

Några jämförelser rörande tillverkningspriser för tackjärn.

1:o) Tillverkningspris pr ton fosforrent tackjärn i mellersta Sverige. Under år 1902 utgjorde vid de svenska järnverken medelpriset på 1 hl. träkol 45 öre, och för en längre följd af år kan detta anses såsom ett snarast lågt medelpris. Kolåtgången utgör i genomsnitt 65 hl. pr ton tackjärn för 50 procentig malm. Malm af detta slag kostar omkring 9 kr. pr ton vid grufvan och med tillägg af i medeltal 3 kr. pr ton i frakt till järnverket 12 kr. pr ton där. Hyttekostnaderna utgöra omkring 6 kr. pr ton tackjärn. Vi hafva således:

2 ton malm à 12 kr.	kr. 24.00
65 hl. kol à 45 öre	» 29.25
öfriga kostnader	» 6.00
Tillverkningspris pr ton fosforrent tackjärn S:a	kr. 59.25.

2:o) Kostnad för 1 ton tackjärn, blåst vid järnverk i mellersta Sverige af rik och fosforren norrbottensmalm. Vi förutsätta härvid, att vi hade en inlandsbana färdig och kunde frakta malm å densamma till 0,7 öre pr tonkilometer eller för 8 kr. pr ton från grufvefältet till järnverket, hvilket är ett mål, som bör kunna uppnås. Malmen antages hålla 69 % järn, hvilket ej hör till ovanligheterna. Kolåtgången blir 57 hl. pr ton tackjärn. Malmens pris vid grufvan antages till 4 kronor.

1,45 ton malm à 12 kr.	kr. 17. 40
57 hl. kol à 45 öre	» 25. 65
öfriga kostnader	» 6. 00

Tillverkningspris pr ton fosforrent tackjärn S:a kr. 49. 05.

Detta tillverkningspris är, såsom vi se, 10,20 kr. pr ton lägre än det vi nu ha, och det utgör också ett kraftigt motiv för inlandsbanan. Det bör emellertid och t. o. m. starkt betonas, att det är ur metallurgisk synpunkt omöjligt att blåsa tackjärn af *enbart* rik malm. Man vill ej hålla beskickningen rikare än 56 à 57 %. Kalkylen är uppställd för att visa, hurusom vi genom användande af norrbottensmalm i blandning med våra mellansvenska böra kunna få kolåtgång och tillverkningspris nedsatta. Genom inlandsbanan skulle varaktigheten af mellersta Sveriges fosforrena malmer sålunda kunna fördubblas. Kalkylen gäller ej endast malm till lancashire samt sur martin och bessemer utan äfven basisk martin och exporttackjärn, således hela den nuvarande svenska järnhandteringen med undantag af Domnarfvets basiska bessemer. Dock ställer den sig ej gynnsam i konkurrens med vår nuvarande kostnad för tackjärn till basisk martin, endast antaglig.

Med nuvarande långa, krokiga och med engelska stenkol dyrt trafikerade järnväg är naturligtvis användning af Norrbottensmalmer en ekonomisk omöjlighet utom i undantagsfall (läge nära hamn). Blevde infartslederna för Vänern och Mälaren trafikabla för stora sjögående fartyg, kunde en del järnverks malmbehof tillgodoses dessa vägar, men för större delen järnverk är inlandsbanan den fördelaktigaste ur mera än en synpunkt.

3:o) En ton fosforrikt Grängesbergstäckjärn kostar

under antagande af: malmpris vid grufvan 5 kr. pr ton, frakt 3 kr., kolåtgång 55 hl. (är blodstenshalten hög, blir kolåtgången blott 50 hl.):

1.6 ton malm à 8 kr.	kr. 12. 80
55 hl. kol à 45 öre	» 24. 75
öfriga kostnader	» 6. 00

Tillverkningspris pr 1 ton Grängesbergstackjärn S:a kr. 43. 55.

Förädlingen af detta fosforrika tackjärn fordrar andra anläggningar än de nu i allmänhet brukliga och är äfven svårare, hvarför man tillsvidare, och så länge man kan få malm med lägre fosforhalt, undvikit att kasta sig på denna malm (Domnarfvet undantaget). Emellertid exporteras nu malmen till ofantlig förlust för landet. Andra Grängesbergsmalmer med lägre fosforhalt användas allt mera. Men när vi allmännare behöfva taga till den fosforrika, skall den vara slut, den såväl som öfriga malmer i mellersta Sverige.

Vår efterblifvenhet.

Den flyktigaste eftertanke gör det omedelbart klart, att svensk järnhandtering icke i längden bör lefva på en efterapning af utländska metoder. Vi hafva ett annat och dyrare, men äfven ädlare bränsle än utlandet, och vi hafva i hufvudsak malmer så rika, att, där blandmalmer fattas, de ej kunna med vanlig tackjärnsblåsning såsom mellanstadium tillgodogöras. Det blir däraf fullt tydligt, att vi böra, ju förr dess hellre, utarbete nationella järnberedningsmetoder, afpassade för våra förhållanden. Att det låter sig göra att tillverka järn och stål, äfven af de sämsta malmer, utan tackjärn såsom mellanform, det bevisas bäst däraf, att Sverige har i mer än ett årtusende bedrifvit sådan tillverkning, under det att tackjärn tillverkats endast några århundraden. Principen är enkel nog, men dess utarbetande i former, som anpassa sig till nutidens massfabrikation, fordrar mycken tankeanstängning, många praktiska försök och framför allt pengar.

Men Sverige är ett fattigt land. Det förfogar visserligen öfver ofantliga fonder för kulturella ändamål, men en fond, som kunde stå till tjänst för det praktiska lifvets behof, en sådan fond ha vi

icke. Därför har också en svensk ingenjör, som arbetat i ofvannämnda problem, måst med de praktiska försöken vända sig till utlandet, Tyskland och Amerika. Det är dock alldeles uppenbart, att ingen nation i världen kan få ett sådant gagn af direkt järnmetod som vi. Det ligger en förödmjukelse för oss svenskar i, att en stor *nationell* sak skall behöfva närmare utarbetas utom landets gränser.

Nämnda direkta metod är likväl ej den enda, som är i eventuellt uppmarsch. En annan svensk ingenjör, som redan (med ryska penningar för experiment) gjort vår järnhandtering en tjänst, bjuder snart på sin direkta metod, äfvenledes med järnsvamp såsom mellanform. En tredje metod, den elektriska, är sedan några år i bruk, men att omsätta kraft i värme synes vara ett väl starkt ödslande med kraft, då vi hafva bränsle i tillräcklig mängd.

Utom detta stora problem, hvars lösning i antydda former ej fullt ansluter sig till hvad här inledningsvis afsetts, hafva vi en stor mängd andra på torffrågans, kolugnsfrågans, elektriska banddriftens, metallurgiens m. fl. områden. Vi hafva frågorna om billig produktion af industrisyre och syrerik luft, att användas för att drifva upp höga temperaturer och göra bränslebesparingar, samt om det praktiska utnyttjandet af dessa idéer, men ingen svensk ingenjör får tillfälle att arbeta i dessa frågor af det alltid vanliga skälet. För att icke vidare ingå i detaljer, så må nu blott erinras, att det blifvit rent af en vana, att uppfinningar och nya maskiner skola på nästan alla områden tagas från utlandet, därför att, såsom det heter, vi ej ha råd att betala lärpengar. Men hvarför skall just Sverige behöfva representera efterblifvenheten?

Vi sakna nog ej ingenjörer, som äro mäktiga att lösa våra stora problem. Men vi sakna, i motsats till flera andra nationer, penningeanslag för att föra frågorna till praktisk lösning. Med rätta har vår generalkonsul i Hamburg, A. BÖDTKER, i sin skrifvelse af 17 Febr. 1902 till vårt utrikesdepartement framhållit, att det är nödvändigt, att staten träder emellan och beviljar nödiga anslag för praktiska försök. En fond på t. ex. 8 millioner kr., som lämnar 300,000 kr. i årsränta, skulle blifva synnerligen välgörande. Teoretiskt och praktiskt kunniga män finnas, åt hvilka ned förtroende kan lämnas rätt att fritt

disponera dessa räntor till anslag för praktiska försök. För den nödiga kontrollen borde inrättas en industrikommission. Denna, som hade att granska och justera ingifna förslag samt bevilja anslag, borde bestå af 5 à 7 ledamöter, representerande framförallt: kemisk teknologi, metallurgi, mekanik och elektro-teknik.

Järnmalmexporten ur nationalekonomisk synpunkt.

Att Sverige med mer än tillräcklig egen bränsletillgång för inhemsk förädling, exporterar råvaran till jordens bästa och nödvändigaste metall, järnet, strider uppenbart emot en sund nationalekonomis första grunder och kännetecknar svenskens likgiltighet i stora, praktiskt-ekonomiska frågor. Den malm, som nu exporteras, håller i genomsnitt öfver 60 % järn, och 1 ton däraf realiserar i exporthamn 8 kr. Förädlas denna malm här i landet till exempelvis de vanligaste förbrukningsartiklarne stångjärn eller plåt, skulle af 1 ton malm erhållas drygt $\frac{1}{2}$ ton järn, värdt omkring det 11-faldiga eller 88 kr. Sverige går sålunda förlustigt 80 kr. på hvarje ton malm, som exporteras, och då det nu exporteras inemot 3 mill. ton malm, så stiger den årliga förlusten på malmexporten till öfver 200 mill. kr. andra länder till fövör.

Denna summa visar, att det är en stor fråga, vi ha före.

Man gläder sig åt inkomsten af malmexporten, 24 mill. kr. Men Sverige *importerar* järn och järnvaror för *dubbla* detta belopp, och det behöfves således endast, att hälften af importvärdet för järn öfverlämnas till produktion inom landet, för att balansen skulle blifva utjämnad, men dessutom finge vi i så fall ha i behåll här i landet till kommande dagar af annars oundviklig malmbrist omkring $2\frac{1}{2}$ mill. ton malm. Det tomrum i malmtillgång och såsom konsekvens däraf i järn, hvilket skulle uppstå i utlandet när den svenska malmexporten stoppades, måste gifvet öka möjligheten här i landet af en storartad järntillverkning för export.

Järnmalmen är af det omätliga värde för Sveriges framtid, att det är statsmakternas *skyldighet* att tillse, att ingen misshushållning äger rum. Staten är målsman för och har plikten att värna kommande släkters intressen.

Beroende på vår egen hushållning, huru det går med Sveriges järnmalmstillgång, finnes det af Europas öfriga länder *intet* land,

som kan antagas hafva någon nämnvärd järnmalmstillgång kvar redan vid innevarande århundrades utgång, Tyskland *möjligen* undantaget. Däri ligger anledningen till behovet af en förnuftig hushållning. Hade vi icke bränsle, så funnes det visserligen icke så stor anledning att nu iakttaga sparsamhet med malmen, men såsom förut blifvit utveckladt, hafva vi bränsle till öfverflöd. Därför måste vi hushålla med den förra.

Exporttull på järnmalm

Då en plötslig indragning af all järnmalmsexport icke utan stora ekonomiska rubbningar kan äga rum, så kan och bör dock en exporttull åsättas snarast möjligt såsom en öfvergångsform. Detta af följande skäl:

att vid alltjämnt stigande statsutgifter, en inkomst af t. ex. 6 mill. kr., eller 2 kr. pr ton exporterad malm, är väl behöflig. Denna exporttull kan och bör sedermera ökas. Den motsvarar endast omkring 10 % af malmens pris på förbrukningsorten och kan således betraktas såsom en minimitull;

att byggandet af inlandsbanorna är en nödvändighet, och att anslag till en fond för praktiska försök säkerligen vore utomordentligt väl använda penningar, samt att, då dessa kostnader i mycket äro afsedda att befordra en inhemsk förädling af malmerna, det ligger i sakens natur, att utförsel af malmerna för ändamålet beskattas. Analogivis uttagas skogsvårdsafgifter för befordrande af bättre skogsvård;

att det är af synnerlig vikt, att exporttull åsättes redan i malmexportens första stadier, på det att det icke må gå här såsom i Spanien, att när den stackars nationen vaknade, insåg sin oförnuftiga hushållning och ville åsätta exporttull, hon helt enkelt nedtystades af Englands hot att sända en flottdivision till Bilbao;

att staten på ett synnerligen otillbörligt sätt gynnat den utländska järnhandteringen genom nedsättning af frakttaxan, hvarigenom redan hittills mera än 15 mill. kr. beviljats utlandets järnindustri såsom exportpremie, Sveriges järnindustri till skada;

att staten, genom nya kommunikationers öppnande och befordrande på så sätt af massexport af världens rikaste och billigaste

järnmalm, möjliggjort ett betydligt ökad användande af utlandets fattigare malmer, hvarigenom, utan att svensk järnhandtering haft någon favör, den allmänna prisnivån på järn sänkts under hvad den annars skulle varit;

att England genom åsättande af sin exporttull på stenkol fördyrat stenkolen för Sverige med 2 1/2 mill. kr. årligen, hvori svenska järnhandteringen, med sina omfattande och tunga frakter samt partiella användning af stenkol till bränsle, betungas mera än någon annan industri, under det att England tillsvidare importerar endast en mindre del svensk järnmalm och således icke tillnärmelsevis skulle hafva en motsvarande utgift på grund af järnmalmstullen;

att Tyskland, som är den förnämste förbrukaren af svensk järnmalm, genom sitt beslut om höjda tullar helt enkelt hotar att ruinera vissa svenska industrigrenar och genom sina tullar i allmänhet och icke minst på järn gör vår afsättning dit till en obetydlighet eller i värde endast 1/3 af hvad vårt land därifrån köper. Tysklands fördel af rik svensk malm är synnerligen stor, och Bilbao kan där aldrig ersätta Sverige.

Det skall i detta sammanhang anmärkas, att staten icke genom några som helst kontrakt, löften eller förespeglningar af något slag bundit sig vid att icke åsätta exporttull å järnmalm, samt att såväl malmsäljare som malmköpare alltjämt haft detta fullt klart för sig vid sina inbördes aftal.

Att åsättandet af exporttull icke desto mindre skall föregås och efterföljas af oändligt skrik och protester, det känna vi igen från Engländer, då stenkolstullen åsattes. Men några veckor senare var allt lugnt igen, såsom om tullen funnits i alla tider. Engelska staten har emellertid nu däraf en inkomst af 40 mill. kr. Äfven Spanien har en exportafgift eller hade åtminstone förr vid Bilbao en sådan på 0.75 peseta (54 öre) pr ton malm. Denna afgift hade dock icke namn af exporttull och ingick ej direkt till statskassan. Ehuru afgiften inbragt mill. kr. årligen, kunde sådant ej hindra spanjoren Don PABLO DE ABZOLA i sitt tal vid Iron and Steel Institutes möte i Bilbao 1896 att tröstlöst uttala de bevingade orden: Spanien har sålt sin förstfödsörätt till malmen för en grynvälling.

Om statens inköp af exportfälten.

Hvad denna fråga beträffar, så lærer det ej kunna bestridas, att en sådan åtgärd vore egnad att bringa hela malmfrågan på rätt bog. Så länge utländingar såsom nu ha sin hand med, kan ingen beräkna, hvilka förvecklingar vi riskera, och det kan icke verka animerande på svensk företagsamhet att veta sig vara beroende af en enda privat malmleverantör här i landet. Det ligger i sakens natur, att staten finge vänta på ränta å nedlagdt kapital till någon del, men icke tillnärmelsevis så, som vid inköp af kalmmarker eller yugre skogar. Är staten väl ägare af de norrbottenska malmbergen, så kunde den sedan antingen utarrendera dem eller själf bearbeta dem. I hvad fall som helst borde malmexporten genast minskas till hälften, återstående hälft likformigt indragas på 20 år, och ingen export ske af malm med lägre halt än 0.3 % fosfor. Fullbordades samtidigt inlandsbanan från Sveg på kortaste tid, så hade staten gjort, hvad man under nuvarande förhållanden rimligen kan begära och detta med utsikt att en gång rikligen återfå, hvad den lagt ut. Någon förpliktelse till Norge lærer väl staten ej hafva och får ej heller ikläda sig. Norge vunne för öfrigt därmed fördelen att kunna exportera sina annars osäljbara malmer. Uppenbart lär emellertid vara, att enär staten icke kan köpa alla nuvarande eller framdeles uppdykande järnmalmsfält, åsättande af exporttull är den första åtgärd, som bör ifrågakomma.

Det är betecknande för den uppklärnande malmsituationen, att British Iron Trade Association ingått till engelska regeringen med anhållan att låta Englands konsulter i alla länder anställa noggranna forskningar efter järnmalmtillgångar och uppgifter på deras storlek, och en sådan auktoritet som Mr CARNEGIE skall hafva uttalat den mening, att England ej har malm för mera än 25 år. — Presidenten i United States Steel Corporation, Mr SCHWAB, har uttalat, att Lake Superiormalmerna, som nu lämna $\frac{3}{4}$ af Förenta Staternas malmfångst, med sista årens (1900 och 1901) brytning såsom grund, äro utbrutna inom 50 år. Huru länge de räcka i verkligheten kan vara svårare beräkna, då brytningen alltjämnt stegras. Där bröts 1891: 8 mill. ton, 1900: 19 mill. ton, 1901: 21 mill. ton och 1902: 28 mill. ton.

Om Tysklands minetter, Europas största järnmalm, uttalade Bergrath WANDESLEBEN 1889, att tillgången i Lothringen vore 2.1 milliarder ton och med 1888 års brytning, 2.8 mill. ton, skulle räcka i 750 år, hvadan »tyngdpunkten i framtidens järnmalm-brytning skall hvila på Lothringen». År 1902 bröts där 8.8 mill. ton, hvarigenom redan med *den* brytningen varaktigheten är nedsatt till 240 år. Om Luxemburgs minetter, (som sammanhånga med Lothringens), uttalade han, att de skulle med 1888 års brytning, som utgjorde 3.3 mill. ton räcka i 80 år. Med 1902 års brytning, hvilken utgjorde 5.1 mill. ton, är varaktigheten nedsatt till 50 år. Ännu 1877 bröt Tyskland (med Luxemburg) endast 5 mill. ton järnmalm, men 1902 18 mill. ton, hvaraf framgår, huru den enormt stegrade förbrukningen af järn och stål oafvisligen leder till ett mera eller mindre hastigt slut på malmerna.

De 3 nu nämnda länderna representera tillsammans 80 % af hela världens järntillverkning, hvarför hufvudintresset anknyter sig till dem.

Sveriges järntillverkning har, räknadt sedan 70 år tillbaka, hittills plägat kvantitativt fördubblas *på 30 år*. Fortsätter denna progression, skall årliga medelförbrukningen af malm under närmaste 120 år blifva 9 mill. ton och förbrukningen för hela 120-års perioden erfordra 1080 mill. ton eller långt mera än tillgången af både användbara och nu oanvändbara järnmalmer här i landet. Men *världsförbrukningen* har fordrat en fördubbling i järntillverkningen *på 20 år*, och denna blir sannolikare äfven för oss. I såfall få vi samma slutsiffror på 80 år. Detta utan någon som helst järnmalmsexport. Sveriges bränsletillgångar lägga för en så ökad järntillverkning icke minsta hinder i vägen, ty märk väl, det är icke bränslena själfva, utan deras förbränningsprodukter, gaserna, som äro det väsentliga vid metallurgiska processer. Det anförda torde vara nog för att visa behofvet af stor varsamhet i malmhushållningen. Sverige är ett af försynen gifmildt utrustadt land, men den mänskliga obetänksamheten hotar att utarma det i förtid.

Stadsliknande samhällen.

Af

Doktor **Holger Rosman.**

I förordningen om kommunalstyrelse på landet, sådan den ursprungligen affattades, förekom efter § 78 ett onummeradt tillägg, så lydande: »Köping må kunna utgöra en kömmun för sig eller ock gemensamt med den socken, inom hvars område köpingen är belägen; och bör i senare fallet denna förordning tjäna till efterrättelse». Genom lag den 27 maj 1898 erhöll denna punkt paragrafnumret 79, hvarjämte i en ny § 80 inflöto stadganden om s. k. municipalsamhällen, hvarmed menades sådana på landet belägna områden, där ordningsstadgan, byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer samt hvad i hälsovårdsstadgan föreskrifves om stad skulle lända till efterrättelse.

Ofvannämnda paragrafer innehålla grundbestämmelserna om hvad som för närvarande kan kallas stadsliknande samhällen. Municipalsamhällets karaktär preciseras tydligen, däremot säges icke, hvad köping är.

Då kommunalförordningen tillkom, förutsattes köpingen såsom en erkänd institution lika väl som staden, och man ansåg sig ej ha anledning att närmare definiera begreppet. Sedermera ha i flera förordningar inryckts stadganden om köpingar, utan att några förklaringar blifvit gjorda.

Undersöker man saken närmare, visar sig emellertid, att någon enhetlig uppfattning af begreppet köping knappast förefinnes.

I officiella statistiska berättelser räknas vissa samhällen som köpingar, regeringen meddelar alltemellanåt köpingsprivilegier åt vissa områden, men samtidigt gå äfven en del andra orter under köpingsnamnet på grund af gammal häfd eller gängse folkuppfattning. Ingen kan i själfva verket säga, hvad köping är. Ej heller de prerogativ, som borde skilja köpingar från andra samhällen, äro så skarpt begränsade, att de kunna ömsluta begreppet. Köping är ett mellanled mellan stad och landsbygd, det är nästan det enda, som med bestämdhet kan påstås.

Orsaken till denna oklara ställning ligger i historiska förhållanden. Köping har under äldre tid varit något annat än det för närvarande är, liksom hela begreppet stadsliknande samhälle varit underkastadt historisk växling, i samma mån som skillnaden mellan stad och landsbygd utvecklats från att vara hufvudsakligen byggd på näringsbegränsning till att blifva nästan uteslutande administrativ. En historisk öfversikt är nödvändig för att förstå, hvad som menas med köping eller stadsliknande samhälle.

Under den tid, då rätten till handel och handtverk var städerna lagligen förbehållen, funnos på landet några platser, där dessa näringsgrenar på vissa inskränkande villkor kunde idkas äfven utom de dagar, då marknader höllos. Allmänna lagstadganden om privilegierade landtsamhällen förekommo icke i äldre tid. Näringstvånget genomfördes först småningom med handelns koncentring i städerna, och landsköpet var svårt att utrota, oaktadt förbud ideligen utfärdades.

Under Gustaf Adolfs epokgörande regering märker man de första försöken att gifva ett särskildt namn och en särskild organisation åt de på landet belägna handelsplatserna. I de privilegier, som 1620 gåfvos Kalmar, Västervik, Norrköping och Jönköping, stadgas, att åt enhvar af dessa städer skulle upplåtas några köpingar eller marknadsplatser, där stadens borgare skulle ha rätt att idka handel hela året, ej blott vid marknadstider. Äfven handtverkare, »ämbets- och gärningsmän», skulle där få nedsätta sig, om de läte sig inskrifvas i vederbörande städers skrän. Staden skulle i köpingen tillsätta en byfogde »att uppehålla justitien och rätten» i samråd med häradsfogden och häradsskrifvaren i orten.

Från dessa stadganden leder köpingsinstitutionen sitt ursprung. Ej mindre än femton platser fingo namnet ¹⁾, men af dessa är det endast tre, som fortfarande räknas bland köpingar, Mönsterås, Gamleby och Värnamo, hvarjämte Borgholm blifvit upphöjd bland städerna.

Liksom många andra nyheter från denna tid tyckes köpingsinstitutionen icke ha utvecklats så, som tänkt varit. Kanske blef ej ens den utlovade organisationen vidtagen för alla platser. Städerna anhöllo snart om nya »marknadsplatser», men fingo undvikande svar, som tydde på, att man åter ville draga all handel in till själfva städerna. Obestämda förhållanden föranledde äfven tvister städerna emellan, då de ville använda sig af handelsrätten inom sina äldre privilegierade distrikt och såsom köpingar betrakta de orter, som lågo därinom. Snart började namnet »köping» användas äfven för marknader på vissa dagar och för lastageplatser, som af städerna användes vid utskeppning. Det var dock endast i Småland och Östergötland, som namnet brukades. Döderhultsvik, Figeholm och Valdemarsvik räkna från denna tid sina köpingsrättigheter, hvilka dock icke voro uttryckligen gifna på samma sätt som de äldre.

I andra trakter funnos gifvetvis äfven orter, där handel drefs utom marknadstiderna. I Norrland funnos sedan gammalt privilegierade bytesplatser, likaså i Dalarne och Bergslagen, hvilka hörde under kringliggande städers handelsdistrikt. I privilegiebref nämnas t. ex. Husby, Skedvi och Folkärna socknar, där Gäfleborna skulle hafva bytesplatser vissa söndagar, men dessemellan Hedemora borgare »där sin handel drifva». Sala, Västerås m. fl. städer hade torgplatser i Skinnskattebergs och Norbergs bergslag. Vid kusterna längs Östersjön och Västerhafvet njöto hamnplatser och fisklägen vissa förmåner, och skärgårdsstäderna i Bohuslän hade rätt att »på läglige ställen hålla salubodar att strandsittare dermed accomodera». Gotlands landthamnar hörde vid öns öfverlämnande under Visby, men i samband med styrelsens organisation var man

¹⁾ Åt *Kalmar* upplätos köpingar vid Borgholm, Ölands södra mot, Brömsebro, Linneryd och Mönsterås, åt *Västervik* Bjurvik, Gamleby, Locknevi och Ed, åt *Norrköping* Hellestad, åt *Jönköping* Ullasjö, Fällinge, Horn, Moheda och Värnamo.

betänkt på att lösa bandet och göra dem till s. k. »fläckar» med begränsad handelsfrihet.

Dylika »fläckar» voro ett arf från den danska administrationen. Vid Skånes öfverlåtelse till Sverige fingo några orter, såsom Ängelholm och Båstad, bekräftelse på »en fläcks rättighet, bestående uti hökeri, handtverk, gästgifveri, krögeri och annan småhandel, men icke vidare».

Först i senare hälften af 1600-talet utsträcktes köpingsnamnet till orter utom Småland och Östergötland. År 1667 anlades en köping vid Strömmen i Bohuslän, att »våre undersåtare af våra städer Göteborg, Marstrand och Uddevalla måge få hålle deres tjänare och bodar» och »jemväl andra som lust hafva måge sig på samma ort nedersettia»; 1686 fick Karlskrona rätt att »hafva köpingar» vid de forna städerna Ronneby och Kristianopel, hvilket dock ursprungligen icke torde ha inneburit mera än marknadsrätten.

Med Strömmens upplåtelse åt andra än vissa städernas borgare var man på väg att gifva köpingsbegreppet en ny innebörd, då det nämligen förut endast brukats för underlydande handelsplatser. Men denna nyhet föranledde snart, att orten upptogs bland städerna; redan efter några år kallades den Strömstad och sände representanter till rikets ständer. Samma var förhållandet med en ort, som 1720 fick rättigheter som friköping, nämligen Filipstad. Efter en härjande eldsvåda hade stadens privilegier 1695 blifvit upphäfdade och borgarne ålagda att öfverflytta till Kristinehamn, en befallning, som emellertid icke åtlydts. Redan på 1730-talet räknades åter Filipstad bland städerna; det fick egen domstol af särskildt slag, men i öfrigt icke fulla stadsrättigheter.

Under 1700-talet, då ytterst få nya element infördes i handelsformerna, förändrades knappast karaktären hos landsbygdens handelsplatser. Något försök till allmän reglering af de obestämda förhållandena gjordes icke. Jämte Filipstad var det några andra orter, såsom Vaxholm, Ängelholm och Simrishamn, som begagnade sig af stadsnamnet utan fulla stadsrättigheter. Vissa orter kallades endast handelsplatser. Köping brukades ofta i den gängse uppfattningen såsom namn på större landtsamhällen. I offentliga handlingar sammanföll begreppet vanligen med marknad eller en under viss stad lydande handels- eller skeppningsort. Några nya köpings-

privilegier gåfvos icke, men städerna fingo rätt att disponera platser, som enligt vedertagen häfd redan kallades köpingar. Städerna stridde ideligen om sina köpingar. Sålunda tvistade Kalmar med Eksjö om Pataholm, med Västervik om Figeholm, med Karlskrona om Bergkvara. Norrköping lyckades vid ett tillfälle få Söderköpings stapelstadsrättigheter upphäfda och Valdemarsvik sig underlagdt. Riksdagens partiintressen gåfvo rätten än åt den ena, än åt den andra af de tvistande, och regeringen saknade kraft att systematiskt reglera.

Mot slutet af århundradet tog utvecklingen under nyinträdda statsförhållanden en mera bestämd riktning. Åt några orter beviljades fria handelsrättigheter tillika med köpingsnamnet. Efter mönster af Tammerfors i Finland anlades sålunda Malmköping i Södermanland år 1784. En tid därefter fick Östersund stadsprivilegier, som dock knappast inneburo mera än köpingsrättigheterna.

Ungefär samtidigt började en rörelse för att åt de gamla lydköpingarna förvärfva en friare ställning. Sådana orter som Ronneby, Döderhultsvik, Mönsterås och Figeholm hade vuxit betydligt och räknade lika många invånare som åtskilliga städer.

Närmast föranledd af en fråga från några köpingar framställd begäran om stadsrättigheter, fann sig regeringen föranlåten att år 1798 föranstalta en utredning om samtliga köpingar för att såmedelst vinna klarhet i de obestämda förhållanden, som småningom gestaltat sig. Denna undersökning gaf vid handen, att det egentligen endast var några orter i Småland, Östergötland och Blekinge jämte det nämnda Malmköping, som med fog kunde kallas köpingar. Någon fixering af begreppet gjordes dock icke. Några platser fingo friare handelsrättigheter, men de begärda stadsprivilegierna uteblefvo.

Härefter följde en tid, då köpingsinstitutionen gjorde sitt kraftigaste uppsving, då nya privilegier gång på gång begärdes och åt flera platser äfven beviljades. Under den ekonomiska uppblomstring, som särskildt föranleddes af den hastigt tilltagande trävarurörelsen, behöfdes nya handelsorter, och då det icke ansågs lämpligt bevilja fulla stadsrättigheter, inrättades städer utan egen domsrätt eller — såsom de äfven benämndes — köpingar. Dessa båda begrepp voro under en lång tid så godt som identiska. Malmköping kallades

sålunda i officiella handlingar ofta stad, likaså Arvika, som 1811 fått köpingsrättigheter. I Norrbotten anlades Haparanda, i Östergötland Motala, på Öland Mörbylånga, i Småland Ljungby, i Bohuslän Lysekil, i Ångermanland Örnsköldsvik etc. De forna skånska städerna Båstad och Trelleborg började vid denna tid äfven kallas köpingar — åt den sistnämnda gåfvos formliga privilegier.

För de flesta friköpingar fastställdes särskilda reglementen, och byggnads- och brandordningar utfärdades efter samma grunder som för städerna. Sinsemellan likartade voro dock icke förvaltningsföreskrifterna, lika litet som själfva handelsrättigheterna voro för alla köpingar gemensamt bestämda. Allt berodde på det särskilda privilegiet. I flera fall, då tvekan uppstod, om köpingen skulle tillämpa de för stad gällande stadgar, afgjordes frågan af regeringen än i den ena, än i den andra riktningen.

Ännu mindre än för friköpingarna gällde för lydköpingarna några gemensamma föreskrifter. De större, såsom Döderhultsvik och Ronneby, skaffade sig egen styrelse och särskilda reglementen; för Mönsterås och Valdemarsvik utfärdades äfven förvaltningsordningar. De minsta köpingarna däremot intogo knappast någon annan ställning än den, som i vissa delar af landet åtnjöts af hamnar eller marknadsplatser. Skillnaden var blott den, att köpingsnamnet sedan gammalt brukades i några landskap. Då regeringen år 1839 fördelade båtsmanshållet mellan städer och köpingar, uteslötos flera af de gamla »såsom numera icke varande köpingar». Begreppet var sväfvande och hvilade mera på historisk häfd än på bestämdt reglerade rättigheter.

Då 1862 års kommunalförordning utkom, hade man blott att räkna med existerande förhållanden. Man gaf erkännande åt de olika slagen af köpingar genom att göra stadgandet fakultativt. Huru köpingarna skulle styras, om de blefvo egna kommuner, sades icke. Under närmast följande år förklarades flera köpingar för själfständiga kommuner, hvarvid i regel stadgades, att i vissa fall kommunalförordningen för städer skulle finna tillämpning. De under landskommun kvarstående köpingarna voro i förvaltningen likartade med öfriga landtsamhällen — det var endast näringsrättigheterna, som skilde dem.

Med upphäfvandet af näringstvånget år 1864 var grunden

bruten för köpingarnas gamla särställning och institutionen från denna synpunkt knappast längre berättigad. Såsom den utvecklats, hade den emellertid äfven sin betydelse i en annan riktning, såsom ett administrativt mellanled mellan stad och landsbygd, och man ansåg sig därför ej ha någon orsak att bortskaffa densamma.

För framtiden var utvecklingen bestämd af de nyinträdda förhållandena. De orter, som begärde att blifva köpingar, hade vanligen det reella motivet att vilja utbrytas ur grannsocknen, och följden blef, att för alla nya köpingar den kommunala självständigheten blef ett utmärkande drag. På detta sätt undergick begreppet i verkligheten en förändring, utan att detta fick inverka på de äldre köpingarna.

Småningom inrycktes äfven i en del allmänna förordningar stadganden, som särskildt skulle gälla för köpingar, då dessa platser voro att anse såsom det lagligt erkända mellanledet mellan stad och landsbygd.

Med hänsyn till köpingarnas olika omfång och karaktär, blefvo emellertid dessa bestämmelser, åtminstone i tillämpningen, endast fakultativa. Om byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer sades, att de i köpingar skulle gälla, men i själfva verket förutsattes i hvarje fall påbud af myndigheterna; för tillämpning af ordningsstadgan och hälsovårdsstadgan fordrades särskild ansökan; och då köpingarna fingo rätt att öfverlämna brännvinsförsäljningen åt bolag för att få åtnjuta samma del i afgiften som städer, blef äfven detta beroende på pröfning af Kungl. Maj:ts befallningshafvande. Den enda rättighet, som utan dylika villkor blifvit köpingar medgifven, är rätten att anlägga tryckeri.

Med näringslivets friförklaring och det industriella uppsvinget fick landsbygden flera möjligheter till en rikare utveckling. Jämte de gamla köpingarna, landthamnarna och fisklägena framträdde fabriksamhällen och byalag, där en bofast befolkning trängde sig samman. Med utvecklingen af det svenska järnvägsnätet uppväxte ett nytt slag af stadsliknande samhällen kring de större järnvägsstationerna. Den hastigt tilltagande folkmängden nödvändiggjorde i en mängd fall regleringar, likartade med städernas. Men då köpingsinstitutionen utvecklades till att förutsätta den kommunala självständigheten och denna icke ansågs nödvändig för alla dylika

samhällen, nöjde man sig med generella medgifvanden för orter med sammanträngd befolkning att tillämpa ofvannämnda för städer gällande stadgar. Då municipalsamhället 1898 fick plats i kommunalförordningen, förefanns det redan till gagnet — endast namnet och förvaltningsformerna voro nya.

Den skillnad, som för närvarande förefinnes mellan köping och municipalsamhälle är icke lagligen preciserad. En köping kan vara mera stadsliknande än ett municipalsamhälle, men äfven mindre. Allt beror på de för hvarje ort utfärdade privilegier. Framför municipalsamhällena hafva köpingarna den ofvan påpekade rätten att anlägga tryckeri samt de fakultativa rättigheterna att bilda egen kommun och att på vissa villkor få använda bräunvinsförsäljningsmedlen efter samma grunder som städerna. Men den faktiska tillämpningen af dessa förmåner är för köpingarna skiftande.

Äfven den rättsliga grunden för de särskilda köpingarnas privilegierade ställning är af växlande art. På grund af olika förutsättningar och begreppets succesiva förändring är det skillnad mellan köpingar, som tillkommit före och efter 1864. Flera af de mindre orter, som sistnämnda år ännu räknades bland köpingar, hafva sedermera blifvit afskrifna från de officiella berättelserna på grund af myndigheternas beslut. Af de ännu kvarstående äldre hafva de flesta privilegier som friköpingar från 1800-talet, några räkna sin tillvaro från år 1620, andra hafva häfden eller äldre tiders uppfattning af köpingsbegreppet att tacka för sitt namn. Mer än hälften af de nu existerande köpingarna äro yngre än 1864.

Med hänsyn till här antydda förhållanden fördelade sig Sveriges 28 köpingar vid 1902 års slut på följande sätt:

	Egen kommun, tillämpa stadsstadg.	Ej kommun, men tillämpa stads- stadg. (= municipalsamh.)	Ej kommun, ej tillämpa stads- stadg.
Privil. efter 1864	14	—	—
Äldre privil.	6	2	1
Häfd	1	2	2

Vill man i korthet angifva hvad köping för närvarande är, kan man knappast komma närmare än att, med hänsyn till den histo-

riska rätten, säga, att det är sådana samhällen, som på grund af särskilda privilegier eller af statsmakten godkänd sed burit köpingsnamnet, och som tills dato förmått häfda denna rätt. Sådana orter som Kristianopel, Påskallavik och Pataholm hafva intet annat än det officiellt erkända namnet, som skiljer dem från vanliga landsbyar.

Frågan blir då, om det icke vore lämpligt, att statsmakten verkligen reglerade dessa obestämda förhållanden. Det är mer än 40 år, sedan kommunalförordningarna utkommo med gemensamma förvaltningsföreskrifter för två stora grupper af samhällen; men den mellanliggande gruppen saknar ännu enhetlig organisation, då dess kommunala ställning är beroende af skiftande stadgar. Att detta oklara tillstånd äfven föranleder praktiska olägenheter, är uppenbart. Så t. ex. ha brandförsäkringsbolagen särskilda tariffer för köpingar, oaktadt städernas byggnads- och brandordningar ej allestädes tillämpas. I statistiken sammanräknas i flera fall städer och köpingar, oaktadt några af de sistnämnda helt och hållet ha landsbygdens karaktär.

Vid en dylik reglering kan man antingen bygga vidare på den utveckling, som köpingsinstitutionen efter 1864 tagit, d. v. s. fastslå den kommunala själfständigheten såsom ett villkor för köpingsrätten och vid sidan om köpingarna låta municipalsamhällena bestå; eller kan man fullt likställa köpingarna och municipalsamhällena, med bibehållande af det fakultativa stadgandet, att köping kan bilda egen kommun. I sistnämnda fall skulle man endast få ett slag af officiellt erkända stadsliknande samhällen, och man skulle samtidigt kunna undvika det otympliga, från främmande språk lånade ordet municipalsamhälle, hvilket helt enkelt borde utbytas mot köping. Kunde vid en sådan reglering äfven pröfvas, i hvad mån dylika samhällen mera än hvad nu är fallet böra tillämpa de för stad gällande författningar, så skulle säkerligen mycket uträttas till förmån för en samhällsinstitution, som efter allt att döma har den närmaste framtiden för sig.

Satser i rösträttsfrågan.

Af

Emil Svensén.

1.

Den grundsats, som de liberale städse och följdriktigt sökt genomföra vid representativa församlingars bildande, är, att dessa böra sammansättas utan afseende på stånd eller klasser.

2.

Ett korollarium, som omedelbart följer häraf, är, att de valrättsvillkor, på hvilka representationen grundas, lämna åt stånd och klasser minsta möjliga inflytande på valen.

3.

Med andra ord: — om den representation är bäst, som lämnar det mest allsidiga uttryck för det väljande folkets åsikter och önskningsar, så är äfven den bästa valmanskåren den, som är mångsidigt sammansatt.

4.

För att låna ett talesätt från nationalekonomien, bör alltså en rationell valreform afse att så vidt ske kan neutralisera klassintressena genom *väljaremakts dislokation*, d. v. s. genom att inom samma valmanskår sammanföra största möjliga mångfald af olikartade klasselement.

5.

Idealet för en representation vore ur denna synpunkt, att valets utgång icke i någon enda krets kunde afgöras af en enda samhällsklass.

6.

Men som det ideala aldrig låter sig uppnås, får man låta sig nöja med att eftersträfvat det rationella, och det är här, att antalet af de fall, där valets utgång kan bestämmas af ett klassintresse, begränsas till det under gifna förhållanden minsta möjliga, eller med andra ord, att *fördelningsmaximum uppnås*.

7.

Olämpligt är alltså, att första kammaren till mer än hälften består af ämbetsmän eller deras vederlikar, och att andra kammaren likaledes till mer än hälften består af jordbrukare och deras vederlikar. Lika olämpligt vore, att en kammare till mer än hälften bestode af arbetare. Ingen af dessa klasser hör för något pris saknas i representationen, utan de böra tvärtom vara mycket talrikt företrädade. Men ingen af dem, och ingen annan heller, bör så vidt möjligt få inverka på valen i egenskap af klass.

8.

De Geers representationsreform förbisåg denna grundsynpunkt vid en riksförsamlings bildande, då den tillät eller möjliggjorde, att hvardera kammaren öfvervägande behärskades af ett klass-element, ämbetsmän i den första och jordbrukare i den andra. En effektiv reform af den kommunala rösträtten och en liknande sänkning af valrättsstrecket till andra kammaren skulle gifvit riksdagen en mera mångsidig sammansättning och förlänat vår politiska historia under den nya riksdagsordningen en helt annan karaktär.

9.

Ur denna synpunkt är det socialistiska argumentet för allmän rösträtt, att den skall bana väg för proletariatets eröfring af makten, det starkaste tänkbara argument *mot* allmän rösträtt. Proletariatet bör vara så företrädt i en allsidigt sammansatt re-

presentation, att dess särintressen kunna med all nödig styrka bevakas, men icke så, att detta bevakande skall ske på bekostnad af andra berättigade samhällsintressen, hvilket kan befaras, om proletariatet får eröfra makten i egenskap af klass.

10.

Hvarje fullmyndig och välfrejdad svensk medborgare, som äger själf råda öfver sig och gods sitt, har också en *villkorlig* rätt till en röst i statens angelägenheter. Villkoret är, att denna rätt kan utöfvas, utan att det allmännas rätt trädes för nära. Men detta sker, om allmän rösträtt lägger makten hos ett enda, med nödvändighet ensidigt verkande klassintresse.

11.

Under sådana förhållanden är det visserligen en olycka, om vissa element måste utestängas från en röst i samhällets angelägenheter, intill dess de i och genom fortgången af dess utveckling hunnit så differentieras, att deras väljaremaktt ej längre kunde leda valen i ensidigt klass-syfte. Men en större olycka vore, om de med en nyförlänad väljaremaktt finge tillfälle att utöfva en inverkan af sistnämnda slag.

12.

Vid införande af allmän rösträtt kommer alltså an på att så afväga gränsen mot de element, om hvilka tvifvel råder, antingen de böra medtagas eller uteslutas, att å ena sidan tillfället till obehörig klassinverkan på valen inskränkes till ett minimum, men å andra sidan så få som möjligt uteslutas, hvilka kunna medtagas, utan att detta mål trädes för nära.

13.

Om i detta nu 120 af andra kammarens 230 ledamöter antagas företråda jordbruksintresset, så vore vid en valreform ur denna synpunkt ingenting vunnet, om därefter 120 af kammarens ledamöter kunde anses företråda arbetareintresset. Bättre vore, för att välja ett godtyckligt tal, om hvarterda intresset företräddes af 60 ledamöter, och allra bäst, om ingen enda ledamot kunde anse sig vald med uppgift att förfäkta ett enskildt klassintresse.

14.

Till detta mål närmar man sig, ju flere intressen som måste samverka för att främja valet af en riksdagsman. Hvilken klass han än själf tillhör, får han då se till, att han icke så ensidigt förfäktar dennas intresse, att det ej låter sig förlikas med flere eller färre mer eller mindre närliggande intressen.

15.

Med allmän rösträtt förstå vi en sådan, som tillerkännes åt alla, hvilka uppfylla de fordringar, staten kan ställa på alla. Dit höra *a)* de negativa kvalifikationer, som nämnas i § 26 Riksdagsordningen; *b)* fullgörande af allmän värnplikt, där naturhinder ej möta; *c)* fullgörande af det slags skatteplikt, som staten i regel ålägger alla sina medborgare.

16.

Enär gränserna under *b* och *c* måste anses omtvistade, bör deras afvägande bero på faktiska förhållanden, och hänsyn därvid i främsta rummet tagas till den större eller mindre utsikt till inverkan på valen i klassintresse, som den ena eller andra gränslinien må anses bereda.

17.

Så vidt vi kunna döma, uppfyller det kungliga förslaget till en valreform i nu nämnda afseenden alla billiga fordringar.

Enmansvalkretsar eller proportionella val?

Ett genmäle.

Af

Professor C. V. L. Charlier.

Vid frisinnade landsföreningens sammankonist i Stockholm den 20 sistlidne mars gjorde Redaktör Millqvist en anmärkning mot den statistik, jag lämnat i föregående häfte af denna tidskrift rörande 1902 års riksdagsmannaval, gående ut därpå, att den nämnda statistiken skulle vara för sitt ändamål otillfredsställande — ja rent utaf vara «hafsigt» ihopkommen — enär jag underlätit att taga hänsyn till «närmaste mans» politiska ståndpunkt, utan räknat dennes röster den valde riksdagsmannens motparti till godo. Ehuru Herr M. icke gjorde det minsta försök att undersöka, i hvad mån dessa hans anmärkningar kunde förändra den slutsats, till hvilken jag kommit rörande förhållandet mellan proportionella val och val i enmansvalkretsar, så har jag likväl ansett mig böra upptaga frågan till behandling, så mycket mera, som det är långt ifrån självklart, i hvad mån «närmaste mans» partiståndpunkt kan inverka på den statistiska sammanställningen af röstresultaten. Jag måste emellertid på grund af bristande tid, åtminstone för tillfället, inskränka mig till endast några korta antydningar.

I min förra uppsats utgick jag, såsom uttryckligen sades, från det antagandet, att striden i hvarje valkrets stått mellan en högerman och en vänsterman, så att, om den valde riksdagsmannen tillhör högern, så räknades motkandidatens (eller rättare »närmaste mans») röster såsom vänster-röster och tvärtom. Nu är det självklart, att i en del fall både den valde riksdagsmannen och hans motkandidat kunna ha tillhört *samma* parti, så att båda varit mer eller mindre utpräglade högermän resp. vänstermän; och frågan är då, huru de afgifna rösterna skola fördelas på de båda hufvudpartier, om hvilka det är fråga.

Är den valde ultra högerman och motkandidaten moderat högerman, torde det ej vara synnerligen mycket att anmärka på, att den senares röster räknas vänstern till godo. Likaså om motkandidaten är mo-

derat vänsterman, under det att den valde tillhör ultra vänstern, samt den förres röster räknas som högerröster. Men huru bör man förfara, om den valde är moderat högerman och motkandidaten, med närmast högsta röstetal, är ultra högerman? Äfven då har jag, såsom nämndt (såsom nödvändigt var, då jag vid statistikens uppgörande saknade kännedom om motkandidatens partiståndpunkt) räknat motkandidatens röstetal motpartiet — här vänstern — till godo. Likaså om den valde är vänsterman och motkandidaten tillhör yttersta vänstern, i hvilka fall den senares röster kommit högern till godo. Det är öfver några dylika fall Herr M. har förfasat sig.

Det kan vid första påseende förefalla alldeles bakvändt att i dessa fall uppföra motkandidatens röster på detta sätt, och det uppstår då frågan, i hvad mån den statistiska sammänställningen af de olika partiernas röster häraf kan påverkas, till hvilken punkt jag längre ned återkommer. Först förtjänar emellertid frågan en närmare undersökning.

Antag, för att ha ett konkret fall för ögonen, att det är fråga om Uppsalavalet 1902, med afseende på hvilket jag för öfrigt undantagsvis uppfört motkandidatens röster bland «stänkröster» och ej fört dem på motpartiets konto, hvilket äfven i detta fall hade varit det riktigaste. Där stodo mot hvarandra den moderate vänstermannen prof. Hjärne och ultravänstermannen prof. Öhrvall. Den förre blef vald med 731 röster, under det att 422 röster tillföll prof. Öhrvall. De 422 äro uppenbarligen rena vänsterröster. Däremot äro de 731 att betrakta som en blandning af högerröster och moderata vänsterröster. Då man i föreliggande fall bör kunna utgå ifrån, att, enär båda kandidaterna tillhöra vänstern, denna är i numerär öfverlägsen högern, så torde man, i brist på fullständigare upplysningar, göra klokast i att låta vänstern räkna sig till godo majoritetens 731 röster och låta de 422 minoritetsrösterna tillfalla högern. Däraf bör man ej draga den slutsatsen, att prof. Öhrvall sålunda räknas som högerman, hvilket för visso skulle vara en mycket vilseledande partibeteckning. Men uppenbart är, att man skulle förfara oriktigt, om man räknade alla de i Uppsala afgifna rösterna såsom vänsterröster, samt att man gör rättare, om man där antar en högerminoritet på bortåt 422 röster. Den är snarare större än denna siffra än mindre.

Gå vi till Söderhamn, där den moderate vänstermannen rektor Centervall valdes med 583 röster, under det att hans radikale motkandidat redaktör Björkman erhöll 492, ställa sig förhållandena på liknande sätt. Majoritetskandidatens röster bestå naturligen af dels moderate vänsterröster och dels — måhända i hufvudsak — af högerröster. Att låta högern räkna sig till godo minoritetskandidatens röstsiffra är så långt ifrån «upprörande», att jag för min del ej känner något bättre sätt att fördela röstmaterialen, för så vidt det endast föreligger från en enda valperiod.

På samma sätt torde man kunna resonera om de flesta fall, i hvilka tvenne kandidater, tillhörande samma parti, stå emot hvarandra.

I somliga tillfällen får visserligen minoriteten sålunda för litet, i andra för mycket, men jag vet intet skäl, som talar för, att det ena skulle hända oftare än det andra.

Det torde i alla händelser vara svårt att uppgöra statistiken i fråga efter några andra grunder, utan en ingående kändedom om partigrupperingarna i hvarje särskildt fall. Jag har emellertid kunnat öfvertyga mig om, att, äfven om man räknar motkandidatens röster såsom stänkröster och antar, att motpartiet icke förfogar öfver en enda röst, så komma de slutsatser, man kan draga ur riksdagsmannavaLEN 1902 rörande förhållandet mellan proportionella val och val i enmansvalkretsar, dock att bli desamma. I några län förskjutas naturligen siffrorna till minoritetens nackdel, sålunda i Östergötlands län, där siffrorna skulle bli 3,678 landtmannaparti-röster och 2,260 (förut 2,877) röster för samlingspartiet, hvarigenom proportionen mellan röstetalen skulle något närma sig proportionen mellan antalet riksdagsmän af de båda partierna (7 landtmannapartister och 3 af samlingspartiet). Därvid får man då antaga, att *inga* vänster-röster hafva blifvit afgifna i Björkekind's etc. domsaga och ej håller i Vifolka etc. domsaga, ehuru de valda riksdagsmännen från båda dessa valkretsar angifvas som *moderata* högermän och sålunda kunna antagas stödja sig på en del valmän med dragning åt vänster. I Kronobergs län minskas siffrorna för minoriteten från 1,002 till 792 röster (majoriteten oförändrad 2,360 röster), om man antar, att inga valmän tillhörande vänstern förefinnas i Konga härad samt i Sunnerbo domsagas östra valkrets. Disproportionen mellan antalet afgifna röster och antalet representanter (6 för landtmannapartiet, 1 för samlingspartiet) för de båda partierna kvarstår, om ock något mindre utpräglad. Liknande förskjutning äger rum, fastän i ännu mindre grad, inom några andra län, under det att i det stora flertalet fall ingen nämnvärd förändring inträder. I ett par fall (Kristianstads län och Västmanlands län) har jag med ledning af Herr Millqvist förträffliga »Svensk Riksdagskalender 1903», som jag följt vid denna undersökning, kunnat korrigera ett par tal i min tabell öfver riksdagsvalen 1902. Minoritetens utbyte af riksdagsmannavaLEN inom de nämnda länen har därigenom visat sig vara ännu mindre, än jag i min förra uppsats antagit.

Huru jag än ser saken, har jag af de gjorda anmärkningarna icke föranledts till någon ändring i det resultat, till hvilket jag kommit i min förra uppsats rörande förhållandet mellan proportionella val och val i enmansvalkretsar. Och slutsatsen kvarstår oförändrad:

Uppgår det ena partiet till en betydande majoritet af valmännen, öfverstigande ungefär $\frac{2}{3}$ af hela antalet, så blir minoriteten vid val i enmansvalkretsar i det närmaste ej representerad inom riksdagen.

Lund den 4 april 1904.

Administrativ praxis.

2. *Dagtraktamente beviljadt såväl för söndagar, hvilka infallit under pågående inspektionsresa, som för en efter slutad inspektion infallande söndag, hvilken ej användts för hemresan*¹⁾.

Sedan folkskoleinspektören, kyrkoherden Vitalis Karnell hos Kbfde i Norrbottens län anhållit om utbekommande af rese- och traktamentsersättning enligt afgifvèn räkning med 482 kr. 8 öre för af honom under november och december månader 1902 inom Norrbottens län företagna inspektionsresor,

men vid räkningens granskning å landskontoret anmärkts till afdrag 24 kronor, utgörande traktamenten för söndagarne den 16 och den 23 nov. samt den 7 och 14 dec. 1902, angående hvilka dagar i räkningen icke afgifvits, att desamma användts för sådant ändamål, hvarför traktamente bort af statsmedel utgå,

utanordnade Kbfde, med gillande af anmärkningen, genom beslut den 15 jan. 1903, till K. allenast 462 kr. 8 öre.

Häröfver anförde K. besvär hos K. M:t, med anledning hvaraf statskontoret i infordradt und. utlåtande uttalade, att, då af räkningen inhämtades, att klaganden, hvilken vore bosatt i Karesuando, den 13 nov. 1902 anträdt ifrågavarande inspektionsresa, som därefter fortgått till och med den 17 dec. samma år, samt att den sista inspektionsförrättningen ägt rum den 13 i sistnämnda månad i Soutojärvi, klaganden icke varit af sitt inspektörsuppdrag hindrad att företaga återresan till hemmet redan påföljande dag i stället för att, såsom skett, uppskjuta densamma till den 15 dec., samt att klaganden vid sådant förhållande icke, jämlikt § 6 mom. 2 i gällande resereglemente, torde varit berättigad till traktamente för söndagen den 14 dec., att vidkommande åter söndagarne den 16 och 23 nov. samt den 7 dec. anmärkningen saknade fog, alldenstund dessa infallit under den pågående förrättningsresan samt klaganden i anseende till de långa afstånden icke kunnat öfver dessa söndagar återvända till hemmet, utan att statsverket därigenom skulle åsänkats större kostnad än de för dessa dagar beräknade traktamenten.

¹⁾ Jfr prej. n:r 11 år 1903.

Ärendet föredrogs den 6 nov. 1903 inför K. M:t, som, med afseende å hvad däri förekommit, fann K. vara lagligen berättigad att tillgodonjuta dagtraktamente för ifrågavarande söndagar, hvilka samtliga infallit under hans den 13 nov. 1902 anträdde och den 17 dec. samma år avslutade förretningsresa, till följd hvaraf K. M:t, med upphäfvande af Kbfdes beslut, så vidt det blifvit öfverklagadt, visade ärendet därutinnan åter till Kbfde för utanordnande till K. af den ytterligare traktamentsersättning, hvartill denne sålunda vore berättigad.

G. T.

3. *Skall vid lån ur offentlig kassa mot inteckning, där särskildt aftal ej träffats angående gäldandet af kostnaden för inteckningsförnyelse, denna kostnad drabba kassan eller låntagaren?*

Sedan i Uppsala universitetets räkenskaper för år 1899 afförts ersättning för utlagd lösen för inteckningsförnyelser med tillsammans 163 kronor samt upplysning lämnats, att låntagare i universitetets kassor icke åtagit sig att ansvara för kostnaderna för dylika förnyelser, yrkade kammarrättens revisionsafdelning, att berörda belopp i allt fall skulle ersättas, under framhållande, att, ehuru långifvare, hvilken innehade inteckning såsom pant för lämnadt lån, enligt stadgandet i 10 kap. 3 § handelsbalken, att pant borde väl gömmas och vårdas, vore skyldig tillse, att pantens värde vidmakthölles och således i fall af behof borde låta förnya inteckningen, befriades genom detta stadgande ingalunda, därest ej särskildt aftal därom skett, låntagaren, som hypotiserat inteckningen, från sin skyldighet såsom ägare till panten att gälda den nödiga kostnad, som genom förnyelsen nedlagts å densamma.

Efter det universitetets drätsel-nämnd i afgifven förklaring upplyst, att det förfarande, att universitetet betalade kostnaderna för förnyelser af hos detsamma belånade inteckningar, grundade sig på en vid universitetet tillämpad gammal praxis, som varit och allt fortfarande vore för dess låntagare bekant och följaktligen finge anses ingå i öfverenskommelsen angående de särskilda lånens beviljande, pröfvade kammarrätten, enligt beslut den 12 november 1903, skäligen låta, med afseende å hvad i målet förekommit, bero vid den gjorda utbetalningen.

Vederbörande revisor anförde häremot å tjänstens vägnar besvär hos K. M:t, som, vid föredragning den 19 februari 1904, ej fann skäl göra ändring i kammarrättens öfverklagade beslut.

G. T.

4. *Där prästlön skall erläggas med viss procent af den till allmän beviljning enligt 2:ra art. i beviljningsförordningen uppskattade inkomsten, får afdrag ej göras för den del af sagda inkomst, hvarför beviljning till staten ej erlägges.*

Sedan Carolina Björklund i Kjällberga uti henne tillsänd debetsedel å afgifter till prästerskapet i Ösmo församling år 1901, på grund af 2 § i löneregleringsresolutionen den 26 april 1867 för sagda församling, påförts

afgift för inkomst af kapital med 11 kronor 50 öre, motsvarande 1 % af hennes för år 1900 till 1,150 kronor uppskattade inkomst af kapital;

samt, efter det klaganden af det sålunda debiterade afgiftsbeloppet guldit 7 kronor, fjärdingsmannen A. E. Larsson, enligt order, hos B. verkställt utmätning för uttagande af resterande, å behörigen granskad restlängd upptagna 4 kronor 50 öre och ersättning till vittne vid utmätningförrättningen till belopp af en krona;

men B. hos Kbfde i Stockholms län sig besvärat öfver berörda utmätning och därvid, under åberopande hufvudsakligen, hurusom 2 § i ofvanberörda nåd. löneregleringsresolution innehöle, att för inkomst af kapital skulle årligen till prästerskapet betalas 1 % af den för nästföregående år till allmän bevillning enligt 2:ra art. i bevillningsförordningen uppskattade inkomsten, yrkat, att, enär vid debitering af prästlön för inkomst enligt sagda § afdrag sålunda skulle ske för den del af den uppskattade inkomsten, för hvilken bevillning till staten ej erlades, samt följaktligen från det klaganden påförda beloppet 11 kronor 50 öre borde afräknas så stor andel, som belöpte å det bevillningsfria afdraget, eller 4 kronor 50 öre, öfverklagade utmätningen såsom olaglig måtte upphävas;

utlät sig Kbfde genom resolution den 11 febr. 1903, att, som enligt löneregleringsresolutionen församlingsmedlem, som ägde inkomst af kapital och icke tillika vore jordbrukare, skulle till prästerskapet årligen erlagga 1 % af den för nästföregående året till allmän bevillning enligt 2:ra art. i bevillningsförordningen uppskattade inkomsten samt därvid icke uttryckligen medgifvits sådant afdrag, att afgiften finge erläggas endast i förhållande till det belopp af inkomsten, hvarför bevillning till staten utginge, alltså och då B. ostridigt varit för år 1900 uppskattad allenast för inkomst af kapital, beräknad till 1,150 kronor, hvadan B. rätteligen påförts debiterade 11 kronor 50 öre, samt någon olaglighet vid klandrade utmätningen icke ens påståtts hafva ägt rum, pröfvade Kbfde skäligt ogilla besvären.

Häremot besvärade sig B. hos kammärkollegium, som enligt utslag den 20 april 1903 fann klaganden icke hafva anfört skäl ledande till ändring i Kbfdes resolution.

B. fullföljde besvären hos K. M:t, som emellertid, enligt beslut den 11 december 1903, ej fann skäl fästa afseende å sagda besvär.

G. T.

Innehåll:

- P. Fahibeck**, Engelsk och svensk parlamentarism. Andra artikeln.
H. V. Tiberg, Den svenska järnhandteringens framtid.
Holger Rosman, Stadsliknande samhällen
Emil Svensén, Satser i rösträttsfrågan.
C. V. L. Charlier, Enmansvalkretsar eller proportionella val? Ett genmäle.
Administrativ praxis.
-
-

Till red. insända skrifter:

- Zeitschrift für Socialwissenschaft*, herausg. von JULIUS WOLF.
1904:
H. 2. *Aufsätze*: L. O. BRANDT, Zur Geschichte und Würdigung der Weltausstellungen. — R. LASCH, Die Landwirtschaft der Naturvölker, 2. — FR. PRINZING, Die sterilen Ehen, 2. (Schluss.) — F. LUSENSKY, Zollrückvergütung. — — *Miscellen.* — — *Buchbesprechungen.*
Social tidskrift. Organ för Studenter och Arbetare. Red. G. H. VON KOCH.
Stockholm 1904: h. 2 och 3.
Finanstidende. Organ for dansk Pengevæsen. Kjøbenhavn. Aarg. 4. N:o 18—24.
I Vår Tids Lifsfrågor. Skriftserie utg. af SYDNEY ALRUTZ. Upsala 1904: N:o XXXV.
Meddelanden från K. kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. Stockholm 1904: N:o 1.
Försäkringsföreningens Tidskrift. Red. J. LEFFLER. Stockholm 1904: h. 1.
Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSKAR MONTELIUS. Stockholm 1904: h. 2
Tidskrift, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Helsingfors 1904: h. 1 samt bil.
Ekonomiska samfundet i Finland. Föredrag och förhandlingar. Helsingfors 1904: Band III, h. 4 och 5.
Stockholms köpmannaförenings handelskammare 1904: I. Arsberättelse för år 1903. Stockholm 1904.
GRÖNVALL, FREDRIK, Handelskammarens verksamhet 1902—1903. Föredrag hållet i Stockholms köpmansklubb den 29 februari 1904. (Stockholms köpmannaförenings handelskammare 1904.)
WILLGREN, KARL, Det lilla jordbrukets framtid. Helsingfors 1903.
Nationaløkonomisk Tidsskrift. Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. Kjøbenhavn 1904: h. 1.
Det ny Aarhundrede. Halvmaanedsskrift redigeret af P. MUNCH. København 1904, h. 9—12.
WARMING, JENS, Gode og Daaerlige Tider. Besvarelse af en Konkurrence-Opgave. København 1903.
Tidsskrift for Retsvidenskab. Udg. af Bestyrelsen for den Stangske Stiftelse. Christiania 1903, h. 3 och 4.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 23,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

